

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Liina Toom

LGBT+ teismelised räägivad ümbritsevate inimeste suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Liina Toom

(28.05.2018)

ABSTRACT

LGBT+ teenagers talk about the attitude of the surrounding people towards their sexual orientation by Liina Toom.

The aim of this bachelor's thesis is to understand the LGBT youths experience about the attitude of the people close to them regarding their sexual orientation.

At the moment, we do not know how is it to be a LGBT+ teenager in Estonia. Teenagers are a vulnerable group of people due to their age, who need understanding, support, sense of belonging and early detection of problems. For teenagers, it is important that they be considered as equal people who have their own opinions, wishes and thoughts. In previous researches it has been found that a teenager belonging to a sexual minority experiences a lot of mental tension, misunderstanding and may have depression and suicidal behavior. It has been found that LGBT+ young people are at risk and vulnerable not because of their sexual orientation, but instead because of the negative contact and experiences with the people in society.

In my work, I am looking for answers to three research questions:

1. What does a LGBT+ teenager tell about his or her emotions, when he or she revealed their orientation?
2. What does LGBT+ teenager say about how are they perceived in the surrounding community?
3. What does a LGBT+ teenager tell about what kind of support is needed by members of sexual minorities?

To collect the data, I conducted four interviews with teenagers aged 16-18 from different counties. Sexually, they defined themselves as gay, lesbian, bisexual and transsexual.

The main findings from this bachelor thesis are that all teenagers came out of the closet in the primary school. Young people wanted to disclose their sexual orientation because they did not want to hide and pretend. Three teenagers received support from whom they came out to, one of the teenagers father refused to accept his sexual identity and interrupted all communication with

his child. None of the teenagers talked about their sexual identity to their grandparents. Some have not talked to their father, because they know them to be too conservative and incomprehensible, and that their living at home could therefore be uncomfortable. Research shows that for the young people, support from trusted friends and acceptance of loved ones was very important. All interviewed young people experienced mental health and well-being problems, but they did not directly associate the problems with their sexual identity. All of them have known teenagers that have committed suicide due to insufficient support and lack of information. The young people highlighted that there is too little information on the Internet about sexual minorities in Estonian. All young people perceived that our society has become more liberal and more tolerant, but still there are many heteronormative views and disparaging attitudes towards sexual minorities in our society. In order to prevent LGBT+ youth from depression and suicide, young people find it necessary to talk in the media and schools about the fact that a person belonging to a sexual minority is normal and that one's sexual identity can not be chosen or changed by themselves. Interviewed teenagers think that moderated support groups in both the community and on the Internet could support and help teenagers. The greatest desire among the interviewed young people is that society accepts them and takes them as equal members of society. At the end of the work, young people will share advice for teenagers who discover their sexual orientation and want to disclose it.

Keywords: LGBT+ youth, sexual minority, sexual orientation, mental health, support

Sisukord

ABSTRACT.....	3
Sissejuhatus.....	6
1. Kirjanduse ülevaade	8
1.1. Teismeiga ja eneseleidmine	8
1.2. Avalikuks tulemine	10
1.3. Kogukonda kuulumine ja kogukonna toetus.....	11
1.4. Teismelise vaimne heaolu	14
1.5. LGBT+ kogukond Eestis.....	15
1.6. Probleemiseade.....	17
2. Metoodika.....	19
2.1. Metoodiline lähtekoht	19
2.2. Andmekogumismeetod.....	19
2.3. Uurimuses osalejad	19
2.4. Uurimuse eetiline aspekt	20
2.5. Uurimuse käik	20
2.6. Analüüsimeetod.....	21
2.7. Uurija refleksiivsus	22
3. Arutlev analüüs	24
3.1. LGBT+ teismeline ja kapist välja tulemine	24
3.2. Lähedaste toetus	28
3.3. Teismelise vaimne heaolu ja teda ümbritsev kogukond.....	30
3.4. Nõuanded teistele noortele	38
Kokkuvõtte ja järeldused	40
Kasutatud kirjandus	43

Sissejuhatus

Meil ei ole andmeid, palju on Eestis LGBT+ teismelisi, kuid kui me teame, et meil on olemas antud kogukonda kuuluvad täiskasvanud, võib oletada, et meil on ka seksuaalvähemuste sekka kuuluvad noored. Kuigi meil endi noorte kohta statistikat ei ole, määratlevad 16% 14-29 aastastest eurooplastest end seksuaalse orientatsiooni põhjal LGBT+ kogukonda kuuluvaks (Dalia Research, 2016). LGBT+ on neutraalne ja rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühend seksuaalvähemuste tähistamiseks (*lesbi – naised, kes tunnevad emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet naiste vastu; gei – mehed, kes tunnevad emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet meeste vastu; biseksuaal – emotsionaalne ja seksuaalne tõmme nii meeste kui ka naiste vastu; transseksuaal – mees või naine, kelle bioloogiline sugu ja sooidentiteet on omavahel vastuolus ning kes võib soovida jäädavalt muuta oma bioloogilist sugu ja väliseid sootunnuseid, et hakata elama vastassoo rollis*) (Vanderbilt University, i.a.). Teismelised on oma ea tõttu haavatav grupp inimesi, kes vajavad mõistmist, tuge, kuuluvustunnet ja probleemide korral varajast märkamist. Teismeliste jaoks on oluline, et neid võetaks kui võrdset inimest, kellel on enda arvamus, soovid ja mõtted. 2011. aastal küsitletud 135 LGBT+ inimesest (Veske, 2011) oli seksuaalse orientatsiooniga kooli ajal avalikuks tulnud vaid viiendik, sest kardeti kiusamist ja julgusest jäi puudu. Seksuaalvähemuste hulka kuulunutel oli kooli ajal levinud probleemideks madal enesehinnang, pidev eneseväljenduse kontrollimine, enda seksuaalsuse kaitsmine, alandamine, solvamine ning negatiivsed kommentaarid LGBT+ inimeste kohta (Veske, 2011).

Teadaolevalt ei ole seni Eestis uuritud noorte enda tõlgendusi lähtuvalt enese seksuaalse määratlemisega kaasnevatest emotsioonidest, avalikuks tulemisega seotud rõõmudest ja probleemidest ning enda ümbritseva ühiskonna tajumisest. On uuritud homofobse suhtumise ning stereotüüpide levikut (Veske, 2011), õiguslikke teemasid, seksuaalintervist ja ühiskonnapoolseid hoiakuid ning suhtumist (Papp ja Kütt, 2011), seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste koolikogemuse tõlgendusi lähtuvalt seksuaalsest identiteedist (Ney, 2013) ning Eesti geide identiteedi kujunemist heteronormatiivsuse taustal (Moltšanov, 2013). Lisaks on veel tehtud mõningaid uuringuid uurimaks LGBT+ teemasid, kuid intervjuueeritavaks on olnud peamiselt täiskasvanud, kes on rääkinud enda kogemusest kooli ajal. Nagu me teame, siis tänapäeval muutub ja areneb ühiskond kiiresti, muutuvad ühiskonnaväärtused ja inimeste

teadmised. Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on mõista LGBT+ noorte kogemusi nende lähisuhtevõrgustiku suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni.

Uurimuse läbiviimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmete kogumiseks viisin läbi neli poolstruktureeritud intervjuud ennast LGBT+ orientatsiooniga määratlenud tesimelistega.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate teoreetilisest raamistikust. Teises peatükis tutvustan nii uurimismeetodit, uurimuses osalejaid kui ka analüüsimeetodit. Bakalaureusetöö lõppeb kolmanda osaga, ehk arutleva analüüsi ja kokkuvõttega.

1. Kirjanduse ülevaade

1.1. Teismeiga ja eneseleidmine

Teismeiga on suurte muutuste aeg, kui inimese elus kujunevad välja olulised väärtused ja toimub identiteedi areng (Harter, 1990). Lapsest hakkab kujunema täiskasvanu, ning noor õpib tundma nii end kui ka oma soove, unistusi ning seoses sellega tekivad ka hirmud ja küsimused. Teismelise seksuaalne areng on täiskasvanuks saamise loomulik osa, mil õpitakse tundma end oma kehas, toimetulekut tunnetega ja õpitakse looma lähedussuhteid (Masters, Johnson, Kolodny, 1995). Eriksoni (1974) järgi on inimese identiteedi kujunemine kogu elu kestev pikaajaline ning psüühika kõikidel tasanditel toimuv protsess. Teismelise eas tuleb inimesel kohaneda erinevate bioloogiliste, kognitiivsete ja sotsiaalsete muutustega ning toimub inimese oma identiteedi leidmine (Erikson, 1974). Lapseea lõppemine tõstab teismelise pool-täiskasvanu seisusesse, millega kaasnevad uued õigused ja kohustused ning tundlikud mõtlemisviisid (Butterwoth ja Harris, 2002). On loomulik, et teismelisena katsetab noor piire ning igapäevaselt kogeb nii uusi elamusi, kui ka uusi emotsioone enda sees (Cassiatore, 2008). Suurte ja kiirete muutuste tõttu võib noor olla segaduses ning tunda end haavatavana.

Lisaks identiteetidele, mis lähtuvad soost, rahvusest, majanduslikust olukorrast jne, kujuneb igal inimesel teismeeas ka seksuaalne identiteet, milleks on heteroseksuaalne või LGBT+ hulka kuuluv identiteet (Clarke, Ellis, Peel, Riggs, 2010; Meyer, 2010). Seksuaalse identiteedi kujunemise mudelite kohaselt on seksuaalsel arengul enamasti neli etappi. Esimesel etapil tekib teismelisel arusaam oma seksuaalsest sättumusest, ning kuigi on ka erandeid, siis enamasti tekib arusaam poistel keskmiselt 10,3 aastasel ja tüdrukutel 12,2 aastasel (Diamond ja Lucas, 2004). Teiseks etapiks on proovimise ja uurimise periood, mil noor katsetab ja otsib infot LGBT+ elustiili ja kogukondade kohta (Cacciatore, 2008; Clarke jt, 2010; Savin-Williams ja Diamond, 2000). Samade autorite kohaselt järgmises etapis võtab inimene LGBT+ identiteedi omaks ning neljandas etapis inimene ühendab LGBT+ identiteedi laiemaga enesemääratlusega ning tuleb enamasti “kapist välja”.

Moltšanovi 2013. aastal tehtud magistritöös, mis uuris Eesti geide identiteedi kujunemist heteronormatiivsel taustal, tuli välja, et Eesti ühiskond põhineb heteronormatiivsetel väärtustel mis tähendab, et normiks peetakse traditsioonilisi suhteid vastassoost inimestega. Meie ühiskonnaruum on ebatolerantne nõukogudeaegsete väärtushinnangute tõttu ning see ilmneb vaatamata kaasaja inforohkusele siiski jätkuvalt veel peredes, haridussüsteemis, töökohtadel ja meedias (Moltšanov, 2013). Sellest tulenevalt võib teismelisel olla raske tunda end seksuaalvähemusse kuuluvana ning sellest ka avalikult rääkida, ühiskonna hoiakute tõttu esineb sundlus olla nn normaalne ja teistega sarnaneda. Heteronormatiivse ühiskonna tõttu peetakse normaalseks heteroseksuaalsust. Siinkohal ei loe ka asjaolu, et juba ammu ei loeta homoseksuaalsust haiguseks. Sagedasti inimesed, kel endal pole lähikonnas seksuaalvähemusse kuuluvat tuttavat, peavad kõiki, kes ei ole heteroseksuaalsed, ebanormaalseteks.

Välismaistes uurimustes on jõutud seisukohtadele, et seksuaalvähemusgruppi kuuluvate noorte psühholoogilised riskid ja haavatavus ei tulene mitte nende seksuaalsest orientatsioonist, vaid negatiivsetest kontaktidest eakaaslaste, täiskasvanute ning ühiskonnaga (Hansen, 2007). LGBT+ orientatsiooniga noored võivad kokku puutuda suitsiidini viivate probleemidega, mis võivad tulla vaimse heaolu probleemidest või suhetest end ümbritsevate inimestega (Haldre, Part, Toomet, Värv, 2007). Seetõttu on nähtud näiteks Ameerikas vajadust tegeleda noorte sotsiaalse isolatsiooni vähendamisega, koolis psühholoogilise toe pakkumisega (Hansen, 2007). Teismeeale iseloomulikuna on noorel eraldumissoov ja distantseerumine lähedastest täiskasvanutest (Cacciatore, 2018). Turvalistest täiskasvanutest kaugenedes on oluline, et ka perekonnast väljaspool olevad täiskasvanud pakuksid teismeliste tuge ja kaitset jagaksid informatsiooni ja väljendaksid positiivseid hoiakuid ehk moodustaksid turvalise ja toetava kogukonna.

1.2. Avalikuks tulemine

Olles teismelisena enda LGBT+ identiteedi määratlenud, seisab noor silmitsi dilemmaga, kas enda seksuaalne sättumus avalikustada või ei, kas avalikustada see kõigile või vaid kindlatele isikutele, kas avalikustada praegu, olles alaealine või teha seda hiljem, täiskasvanueas.

Kapist välja tulemine on metafoor, mida kasutatakse tähistamaks oma seksuaalse orientatsiooni või sooidentiteedi avalikustamist teistele inimestele. LGBT+ inimestele on kapist välja tulemine oluline sündmus, milleni jõudmine eeldab tavaliselt pikka eneseanalüüsi ning iseenda identiteediga leppimist (Kapiuksed valla, i.a.). Oma seksuaalsusest rääkimine võib olla raske, kardetakse negatiivset vastukaja, solvanguid või hülgamist lähedaste poolt. Kapist välja tulemise protsessis elatakse läbi erinevaid faase alates eitamisest kuni enesega leppimiseni (Kapiuksed valla, i.a.). Oma LGBT+ suundumuse varjamisega kaasneb noorele pidev häiretunne, mis takistab tema eneseväljendust ja individuaalsust ning välja tulemine aitab inimesel end täielikult realiseerida (Poolamets, Uljas, Raun, Punab, 2000).

Teismelise jaoks oma seksuaalse orientatsiooni teadvustamise ning selle avalikustamise vaheline periood on väga pingeline ja stressirohke aeg, sel ajal võib esineda noortel sagedasti depressiooni, enesevigastamist ning suitsiidset käitumist (Mayock, Bryan, Carr, Kitching, 2009; Poolamets jt 2000: 79). Enda seksuaalsest orientatsioonist lähtuvalt avalikuks tulemisega vajab noor vaimsete raskustega toimetulekuks tuge ja toetust, et tunda mõistmist ja turvalisust. Nagu me teame, on teismeiga inimesele raske periood, mil õpitakse end tundma, mõistma nii füüsiliselt, kui ka vaimselt. Sel segasel muutuste perioodil vajab noor tuge ja aktsepteerivat mõistmist nii sõpradelt, koolikaaslastelt ja –personalilt ning perekonnalt, ehk end ümbritsevalt kogukonnalt ja ühiskonnalt. Täiskasvanutega läbi viidud uurimustest on teada, et noorena tulevad enda seksuaalse identiteediga ebapiisava toetuse ja hirmu tõttu avalikuks väga vähesed (Veske, 2011).

1.3. Kogukonda kuulumine ja kogukonna toetus

Iga inimese baasiliste vajaduste hulka kuulub sotsiaalse kuuluvuse vajadus, vajadus kuuluda mingisse enda jaoks olulisse rühma ja tunda, et temast hoolitakse (Maslow, 2007). Kuulumine enda jaoks olulisse kogukonda aitab noorel olla vaimselt tugevam ning raskustega hakkama saada. Lisaks territoriaalsele kogukonnale puutub inimene Ewijk (2010) järgi kokku veel mitmete erinevate kogukondadega, virtuaalsest kogukonnast kuni töökoha/kooli-, spordiklubi-, linna- ja pere kogukonnani. Peamised kogukonnad, millega LGBT+ teismeline kokku puutub, on tõenäoliselt kooli-, pere-, naabrite/kodukoha-, LGBT+- ja virtuaalkogukond. Osad neist kogukondadest koosnevad ainult LGBT+ orientatsiooniga inimestest, ent osad erineva orientatsiooniga inimestest. Näiteks on vähe tõenäoline, et kooli-, pere- või kodukohakogukond koosneb ainult LGBT+ orientatsiooniga inimestest, mistõttu võivad noored nendes kogukondades kogeda eelkõige mittemõistmist, tulenevalt teadaolevast heteronormatiivsusest, millest kirjutas Moltšanov 2013. Noored on haavatavad ning vajavad kaitset, hoolimist ja tähelepanu, toetav elukeskkond aitab kaasa stabiilsele ja tasakaalukale arengule ja heaolule (Ewijk, 2010). Toetavat kogukonda iseloomustavad ühtekuuluvustunne, usaldus, turvalisus, inimesed tunnevad end hästi ning rahulolevana (Ewijk, 2010). Kogukond on teismelise jaoks toetav ja jõustav, kui sinna kuuluvad inimesed üksteisest hoolivad, peavad üksteist võrdseteks ning enda tegevustes ja suhtumistes kohtlevad kogukonna liikmeid võrdselt. Erinevatel kogukondadel on LGBT+ teismeliste toetamise jaoks erinevaid võimalusi. Oma töös lähtun ma kogukonnast kui teismelist ümbritsevasse keskkonda kuuluvatest inimestest, nii koolis, kodus kui geograafilises kodukohas.

Kogukonda kuuluvuse ja aktsepteeriva toetuse olulisus ja vajalikkus tuli välja ka 2013 aastal Ney magistratöös, mis uuris seksuaalvähemustesse kuuluvate Eesti naiste koolikogemuse tõlgendusi lähtuvalt seksuaalsest identiteedist. Uurimuses tuli välja, et seksuaalvähemustesse kuuluvaid noori mõjutab negatiivselt kodus, koolis ja ühiskonnas levinud heteronormatiivsed vaated ning halvustav suhtumine seksuaalvähemustesse. Ney poolt läbi viidud intervjuudes ei tundnud noored kuuluvustunnet ning nad ei teadnud ega tundnud enda ümber teisi noori, kes kuulus samuti seksuaalvähemuste sekka. Uuringus leiti, et kui oleks olnud rohkem LGBT+ eeskujusid ja sellesse kogukonda kuuluvaid reaalseid inimesi enda ümber, oleks olnud vaimselt kergem. Kuna

noored ei tundnud kedagi teist LGBT+ hulka kuuluvat inimest enda koolis ja kogukonnas, siis ei julgenud ka nad ise enda seksuaalsusega avalikuks tulla, sest karstid hukkamõistu ja kiusamist (Ney, 2013). Nagu ka eelpool tõin välja, on teismeiga inimese jaoks habras aeg, sõltumata tema seksuaalsest orientatsioonist, noor vajab sel perioodil suuremat tuge ja märkamist ja informatsiooni ka perest väljaspool, sest tal on enda nii füüsiliste, kui ka mõttemaailmaga toimuvate muudatustega raske üksinda toime tulla. Erinevates uuringutes (Haldre jt, 2007; Hansen, 2007; Moltšanov, 2013; Veske, 2011) on tulnud välja, et seksuaalvähemuse hulka kuuluv teismeline tunneb end eakaaslastest enam üksinda, toetuseta ning seetõttu võib olla häiritud tema vaimne heaolu. Nagu uuringutest välja on tulnud LGBT+ teismelisi ohustab ka suitsiid, seda suurem on vajadus kogukondliku, teismelist ümbritsevate inimeste, toetuse järele.

Kogukonnapoolseks toetamiseks on USAs LGBT+ noorte jaoks loodud õppetöövälised tugigrupid (Gay-Straight Alliance (GSA)), mille eesmärk on toetada ning seista sihtrühma kuuluvate noorte eest koolis (Fetner, Kush 2008). Grupi rolliks on olla vahendaja erinevate seksuaalse identiteediga inimeste vahel, seetõttu on gruppide liikmeteks ka heteroseksuaalsed noored, kelle huvideks on seista LGBT+ õiguste eest ning aidata vähemusgrupi vastu suunatud vägivalda vähendamises (Fetner, Kush, 2008; Graybill, Varjas, Meyers, Watson, 2009; Hansen, 2007; Valenti ja Campbell, 2009). Nende autorite kirjelduste kohaselt kuulub gruppi ka üks koolitöötaja, kelle ülesanne on olla mitte juhtivas, vaid nõustavas rollis ning grupijuhid on teadlikud seksuaalvähemustesse kuuluvate noorte muredest ja probleemidest ning koos soovitakse parandada koolikeskkonda.

Gruppide panus koolikeskkonda avaldub läbi nõustamise ja toe LGBT+ õpilastele, luuakse turvaline koht vähemusgrupi noortele ja nende sõpradele, tõstetakse koolikeskkonna üldist teadlikkust LGBT+ teemadel ning soodustatakse kooli laiemat panustamist omakorda noorte heaollu (Graybill jt, 2009; Griffin, Lee, Waugh, Beyer, 2003; Heck, Flentje, Cochran, 2011; Lipkin, 2004). Erinevatest uuringutest on välja tulnud, et antud toetusgrupid avaldavad koolikeskkonnale ja LGBT+ noortele positiivset mõju. Õpilased kogesid vähem lootusetust ja meeleheidet, enesetapukatsete ning enesevigastamiste hulk oli väiksem, kasvas vähemusgruppide positiivne suhtumine kooli ning paranes ka noorte akadeemiline sooritus (Heck jt, 2011; Kosciw, Greytak, Bartkiewicz, Boesen, Palmer, 2012; Lee, 2002; Walls, Freedenthal, Wisneski, 2008). Statistiliselt on tõestatud, et tugigruppidega koolides esineb vähem seksuaalse orientatsiooni

tõttu toimunud koolikiusamisjuhtumeid. Eelnevate autorite poolt läbi viidud uuringute kohaselt saab väita, et grupis osalemine aitab noorte jaoks jõuda teadmiseni, et nende probleemid ei olnud neist erndist tulenevad, vaid tulenesid hoopis kultuuri ning ühiskonna eelarvamustest ja suhtumisest laiemalt.

Lee ja Lipkin on välja toonud, et GSA gruppidel on LGBT+ noorte identiteedi arengule positiivne mõju. Autorite kohaselt saavad GSA gruppidesse kuuluvad noored tunda end turvaliselt ning arutleda enda seksuaalse orientatsiooni teemadel ka ilma “kapist välja” tulekuta ning teha seda alles siis, kui ollakse valmis. Grupist saavad noored endale sotsiaalse võrgustiku ja uusi sõpru, mis uuringute põhjal on suurendanud kooliga seotust ja positiivseid kogemusi, näiteks vähenes noorte isolatsioonis olemise tunne, tunti, et ei olda üksi (Lee, 2002; Lipkin, 2004).

Selliseid tugigruppe LGBT+ noortele, nagu eelnevalt kirjeldatud, meil Eestis ei ole, kuigi nende vajalikkust ja võimalikku positiivset mõju vähemusgrupi endi sees nähakse (Ney, 2013).

Tänapäeval on internet suureks osaks inimese ja justnimelt teismeliste elust. Suure osa enda päevast veedetakse suhtlusvõrgustikus ning erinevates veebikeskkondades. Nagu ka DeHaani, Kuperi, Magee, Bigelow ja Mustanski (2012) avaldatud uurimuses selgus, kasutavad LGBT+ noored interneti keskkonda, et saada sealt puuduolevat informatsiooni enda seksuaalsuse kohta, leida antud kogukonda kuuluvaid inimesi, lugeda nende lugusid ning samuti otsida endale sõpru kellega kas interneti teel või ka päriselus enda seksuaalsest orientatsioonist lähtuvalt suhelda, kogemusi jagada, infot vahetada. Antud uurimusest tuli välja, et internet on noortele suureks abiks, kui neil informatsiooni ja toetust ning mõistmist napib. Eelneva uuringu kohaselt aitab internetis teiste LGBT+ kogukonda kuuluvate inimestega rääkimine ja informatsiooni otsimine endal minapildis selgusele jõuda, endal enesehinnangut tõsta ja endaga rahulolevam olla. Küll aga selgus antud uuringus, et kuigi internetis võib kogeda teismeline tuge, ei ole selle toe olemasolu nii tähendusrikas, kui selle saamine päriselus, endal reaalses elukeskkonnas.

1.4. Teismelise vaimne heaolu

Teismeeas, mil kogetakse uusi elamusi, emotsioone ja situatsioone on noor eriti haavatav. Riiklikul tasandil on teismeliste vaimne tervis ja –heaolu olulised ning järjest enam kutsutakse ellu kampaaniaid, mis ärgitavad ühiskonnaliikmeid abivajajat märkama ja temast teavitama või noori endid enda muredele abi otsima.

Nagu eelpool kirjutatud, kogeb noor teismeeas ebakindlust, haavatuvust ning vajab suuremat tuge nii peresiseselt, kui ka väljastpoolt. LGBT+ teismeline aga kogeb negatiivseid sündmuseid ja emotsioone tavapärasest enam ning toe ja mõistmise puudumise tõttu on tema vaimne heaolu suuremas ohus. Iga ühiskonna jaoks on oluline edukas, toimetulev ja iseseisev kodanik, kes ei oleks riigile koormaks ning aitaks kaasa positiivsetele arengutele. Inimese vaimne tervis, kui healuseisund on seisund, milles inimene realiseerib oma võimeid, tuleb toime igapäevaste pingetega, töötab efektiivselt ja tulemusrikkalt ning annab panuse ühiskonna heaks (Vaimne tervis, 2017).

Vaimne heaolu on taju, mõtlemine ja suhtlemine, mis aitab elust rõõmu tunda ja erinevates muutuvates situatsioonides toime tulla (Laido, Mark, 2011). Sagedamini kogevad muutusi noored inimesed, saades hulgaliselt uusi kogemusi ning liikudes üha suurema vastutustunde, identiteedi ja autonoomia suunas. Muutuste käigus esinev enesetunne sõltub suuresti sellest, kui kohanemisvõimelised ollakse, samuti elamis- ja kasvukeskkonnast, suhetest, kaaslaste toetusest, ühiskonnaväärtustest ja indiviidist endast (Laido, Mark, 2011). Inimese jaoks on oluline osata lahendada konflikte, arendada eneseusku, vastu seista kaaslaste ja situatsioonide survele, tulla toime enda emotsioonide, pingete ja stressiga.

Üheks suurimaks noore inimese arenguülesandeks on omandada eluoskusi, mis aitaksid edukalt toime tulla erinevate olukordadega. Seetõttu on vajalik, et teismelisel areneks analüüsioskus, oskus näha erinevaid võimalusi ja lahendusi ning otsustada parima võimaliku lahenduse kasuks (Laido, Mark, 2011). Kuna laste vaimne tervis ja heaolu on riiklikul tasandil oluline ning siinkohal varajane märkamine, toetamine ja abistamine on vajalikud, korraldatakse järjest enam erinevaid üle-Eestilisi teavituskampaaniaid. Lisaks Eesti Olümpiakomitee koolikiusamisvastasele kampaaniale #äralasekiusata (Eesti Olümpiakomitee, 2018), Telia kiusamisvastasele kampaaniale #suurimjulgus (Suurim julgus, i.a.) ja MTÜ Peasjad

teavituskampaaniale „Mis toimub maski taga?“ (Peaasjad MTÜ, i.a.) on Sotsiaalministeerium ellu kutsunud kampaania “Mul on kõik OK!”, mille eesmärk on suurendada noorte teadlikkust vaimsest tervisest läbi veebikeskkondade www.peaasi.ee ja www.enesetunne.ee (Sotsiaalministeerium, 2017). Kampaania julgustab noori oma probleemidest rääkima ja abi otsima, eesmärk on vähendada valehäbi, mis takistab noortel õigel ajal abi küsida. Läbi sõnumi “Ära jää oma murega üksi. Räägi sellest”, tutvustatakse noortele info ja abi saamise võimalusi, ning edastatakse teadmised, et ei ole vaja näidata, et kõik on hästi, kui tegelikult ei ole. Sagedasti varjatakse oma muresid ning öeldakse, et kõik on hästi, kuigi tegelikult tahaks noor oma murest rääkida, kuid erinevate põhjuste tõttu seda ei tehta, on see siis hirm vanemate või sõprade suhtumise ees või valehäbi (Sotsiaalministeerium, 2017).

1.5. LGBT+ kogukond Eestis

Kuigi Eestis pole selliseid noortele suunatud tugigruppe, nagu USAs, tegutseb Eesti LGBT Ühing, mille missiooniks on toetada LGBT+ kogukonda ja nende lähedasi, pakkudes tugiteenuseid ja teostades huvikaitset ning parandades teavitustegevusega ühiskonna teadlikkust LGBT+ teemadel. Mittetulundusühing on andnud välja artiklikogumiku “Kapiuksed valla. Arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest” ning erinevaid info- ja koolitusmaterjale. Eesti LGBT Ühingu on ka oma Facebooki leht ning koduleht, millel kajastatakse päevakorras olevaid temaatikasse kuuluvaid uudiseid ja artikleid ning püütakse tõstatada edasiviivat diskussiooni. Ühing korraldab regulaarselt nii Tallinnas kui ka Tartus erinevaid vestlusõhtuid, mille teemadeks on ühiskonnas esilekerkinud probleemid ja murekohad LGBT+ teemadel ning eesmärkideks vähemusgrupi nähtavamaks tegemine ja õiguste eest koos seismine. Lisaks korraldatakse informatiivsemas võtmes kokusaamisi, teeõhtuid Geikristlastega ning erinevaid tegevustube näiteks üritus ”OMA noored, Jutt ja toidutegemine vegan kokaga” mil korraldatakse noortega vabas vormis söögitegemine ja vestlusring veganluse teemal (Eesti LGBT Ühing, i.a.).

Järjest enam on LGBT+ aktivistid loomas ühtset kogukonda, proovides luua seeläbi liikmetele turvaline ja mõnus keskkond ning näidata avalikkusele, et seksuaalvähemuste kogukond ühiskonnas ei vastandu vaid panustab ja eksisteerib käsikäes (Ernits, 2017). Vajadusest luua kokkuhoidev ja aktiivne kogukond läbi ühistegevuste on loodud laulukoor Vikerlased, mis võtab enda liikmeks kõiki soovijaid, ka heteroseksuaalseid (Ernits, 2017).

Lisaks kuuluvustundele, enda kogukonna olemasolule ja turvalisusele soovivad LGBT+ hulka kuuluvad inimesed endale sama võrdset kohtlemist ja õiguseid, kui heteroseksuaalsetel inimestel. Üheks õiguste ühtlustamise viisiks oleks õigus kahel üksteist armastaval samasoolisel inimesel oma kooselu registreerida.

Õiguskantsler Indrek Teder on oma väljaütlemistes olnud seisukohal, et tänane Eestis kehtiv õiguslik raamistik ei taga piisavalt faktilise kooselu partnerite õiguste kaitset ning, et samasooliste inimeste püsiv kooselu kuulub perekonnapõhiõiguste kaitsealasse. Sellest tulenevalt saatis õiguskantsler 2011. aasta maikuuks justiitsministrile märgukirja, soovitades ette valmistada ja algatada samasooliste inimeste partnerlussuhteid ja sellega seonduvaid õigussuhteid reguleeriv seaduseelnõu. (Õiguskantsler..., 2011)

09.10.2014 võeti vastu kooseluseadus, mis on sooneutraalne, seadus jõustus 01.01.2016 (RT I, 16.10.2014, 1), kuid tänaseks päevaks pole jätkuvalt vastu võetud kooseluseaduse rakendusakte ning seetõttu on samasooliste perekonnad jäänud õiguste ja kaitseta. 2017. aasta Riigikogu sügishooaja avaistungil peetud kõnes kritiseeris praegune president Kersti Kaljulaid riigikogu saadikuid rakendusaktide puudumise pärast, sest tema hinnangul on vastutusest kõrvale hiilitud ning lubatud kaitset kooselu õigusele ei ole rakendatud (Lõvi, 2017).

LGBT+ hulka kuuluvad inimesed näevad, et kooseluseaduse rakendamine aitaks üleüldiselt ühiskonnas nende nähtavakstegemist ja võrdset kohtlemist toetada (Moltšanov, 2013). Samuti kui võrrelda 2014. aasta augustis TNS Emori üle-Eestilist uuringut ning 2017. aasta aprillis Turu-uuringute AS Eesti Inimõiguste Keskuse tellimisel läbi viidud avaliku arvamuse uuringut, siis inimeste arv, kes on kooseluseaduse poolt, on kasvanud (vastavalt 34% ja 45%) (Kook, 2014; Avaliku arvamuse..., 2017).

2017. aastal läbi viidud avaliku arvamuse uuring, LGBT teemadel näitas, et Eesti inimesed on muutunud sallivamaks ning seksuaalvähemus on muutunud inimeste jaoks seitse protsenti

vastuvõetavamaks. Uuringust nähtub, et oluliselt positiivsemaks on muutunud suhtumine olukorras, kui oma laps oleks homoseksuaalne, suhtumine ei muutuks halvemaks 56% vastajatel, kolme aasta eest oli nende inimeste osa vaid 40% (Avaliku arvamus..., 2017).

Nagu eeltoodud statistiliste andmete põhjal võib järeldada, muutuvad Eesti kodanikud samm-sammu haaval üha tolereerivamaks ning vastumeelsus kooseluseaduse vastu aina väheneb. Tolereerimise kasv on positiivne, sest siis saavad ka seksuaalvähemuste hulka kuuluvad inimesed end meie riigis teistega võrdsemalt tunda. Võrdsuse tunne ja võrdsed võimalused aitavad alandada seksuaalsest orientatsioonist tulevaid negatiivseid pingeid ja mõtteid ning aitab kaasa inimese vaimsele heaolule.

1.6. Probleemiseade

Ühiskonna jaoks on oluline terve ja toimiv kodanik. Riiklikult on välja kuulutatud kampaaniaid toetamiseks noorte vaimset tervist, noorte ja laste heaolu ning astutakse samme koolikiusamise vastu võitlemiseks. Tänapäeva ühiskond, mis rõhub individuaalsele arengule ja inimese ainulaadsusele annab inimesele õiguse ja võimaluse olla tema ise, olla enda moodi, olla erinev. Üheks erinevuse määrajaks on ka seksuaalne orientatsioon. Varateismelisena hakkab inimene enda seksuaalsust avastama ning end selle järgi määratlema, kuigi meil Eesti kohta statistilised andmed puuduvad, teame, et ka meil Eestis on hulk end seksuaalvähemusena määratlevaid noori. Pidevalt arenevas ühiskonnas ning aina lisanduvast inforohkuses räägitakse ka meil üha enam LGBT+ kogukonda kuuluvatest inimestest ning nendega seonduvast, kuid märkimisväärselt vähe on tähelepanu pööratud seksuaalvähemusse kuuluvatele teismelistele. Varasemad uuringud (Moltšanov, 2013; Ney, 2013; Veske, 2011) on näidanud, et seksuaalvähemusse kuuluv inimene on teismelisena tajunud suurt teadmatust, hirmu, kiusamist ja väärnimist ning seoses kapist välja tulekuga tajunud palju negatiivsust. On leitud, et seksuaalvähemusse kuuluv teismeline kogeb suurt vaimset pinget, mittemõistmist ning tal võib esineda suitsiidset käitumist. Arvestades teismeliste üldist haavatust ning asjaolu, et LGBT+ teismelistest koolis suurt ei räägita ning Eestis seksuaalvähemusse kuuluvate noorte jaoks spetsiifilisi tugisüsteeme ei ole, on

oluline teada, kuidas läheb tänapäeval meie LGBT+ teismelisel. End seksuaalvähemusena määratlev teismeline on jäetud enda muredega suuresti üksi.

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks on mõista LGBT+ noorte kogemusi nende lähisuhtevõrgustiku suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni.

Oma töös otsin vastuseid kolmele uurimusküsimusele:

1. Mida räägib end LGBT+ sättumusega määratlenud teismeline sellest, kuidas tundis ta end emotsionaalselt siis, kui avalikustas oma sättumuse?
2. Mida räägib LGBT+ sättumusega teismeline end ümbritsevate kogukondade suhtumisest endasse?
3. Mida räägib end LGBT+ sättumusega määratlenud teismeline sellest, millist toetust vajaksid seksuaalvähemuste hulka kuulujad?

2. Metoodika

2.1. Metoodiline lähtekoht

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli uurida, LGBT+ noorte kogemusi nende lähisuhtevõrgustiku suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni ning seetõttu kasutan kvalitatiivset lähenemist. Kvalitatiivne uurimisviis on suunatud inimeste kogemustele, arusaamadele ja tõlgenduste mõistmisele ning viiakse läbi uuritavate loomulikus keskkonnas (Laherand, 2008). Antud meetod võimaldab uurida inimese maailmapilti ning selle kirjeldusi ja tõlgendusi. Kvalitatiivsetes uuringutes on võimalik inimese sotsiaalset kogemust uurida, kirjeldada ja tõlgendada ning mõista väikese arvu osalejate maailmavaadet (Laherand, 2008).

2.2. Andmekogumismeetod

Andmete kogumiseks viisin läbi neli poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu annab võimaluse vestluse käigus küsida täiendavaid lisaküsimusi. Antud intervjuueerimismeetodi puhul on küsimuste esitamise järjekord vaba ning võib esitada siis kui konkreetne teema esile kerkib, selle tulemusena on intervjuu loomulik ja pigem vestluse vormis.

2.3. Uurimuses osalejad

Uurimuses osales neli 16-18 aastast erinevatest maakondadest pärit teismelist. Üks intervjuueeritav oli minu tuttav ning teised jõudsid uuringusse läbi tema. Seksuaalselt määratlesid vastajad end biseksuaalseks, geiks, lesbiks ning transseksuaalseks. Intervjuudes osalesid 16 aastane Gerli, kes on biseksuaal, 16 aastane Sander, kes on gei, 17 aastane Sten, kes on transseksuaal ja 18 aastane Säde, kes määratleb end lesbina. 17 aastane Sten sündis tüdrukuna,

kuid soovib olla mees, antud hetkeks kasutab Sten enda nimetamiseks mehe nime, et sõbrad sellega harjuda saaksid. Kui Sten saab paari kuu pärast täisealiseks, on tal plaanis hakata võtma meessuguhormoone ning lõpuks läbi viia ka soovahetus. Kuna transseksuaalne noor tunneb end mehena, kasutan ka mina töös varjunimena mehe nime.

2.4. Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuude läbiviimist selgitasin kõigile intervjuueeritavatele enda uurimuse eesmärgi, olulisust ning nende rolli. Suuliselt küsisin nõusoleku saadava informatsiooni kasutamiseks. Uuritavatele selgitasin bakalaureusetöös kasutatavat konfidentsiaalsuse põhimõtet, töös ei viidata aspektidele, mis võimaldaksid intervjuueeritavate tuvastamist. Intervjuueeritavatelt küsisin luba vestluse salvestamiseks ning selgitasin selle vajalikkust andmete edasisel töötlemisel. Et tagada intervjuueeritavate teismeliste konfidentsiaalsust, muutsin ma nende nimed juhuslike vastu.

Delikaatsetel teemadel läbi viidavate intervjuude puhul kehtivad eritingimused, on oluline jälgida, et intervjuueeritav ei tunneks end survestatuna, ebamugavalt, ega ohustatult (Lepik, Harro-Loit, Kello, Linno, Selg, Strömpl, 2014). Kuna uuritavateks olid peamiselt alaealised ning haavatavasse gruppi kuuluvad noored, oli intervjuudes oluline jälgida, et mina intervjuueerijana ei kahjustaks noori enda küsimustega. Enne intervjuude läbi viimist luges koostatud küsimused üle LGBT+ kogukonda kuuluv täiskasvanu, kes kinnitas, et sellisel kujul esitatud küsimused ja arutelud on sobivad.

2.5. Uurimuse käik

Nagu eelpool kirjutatud, viisin läbi neli intervjuud. Intervjuueeritavateks oli kaks 16 aastast teismelist, üks 17 aastane ning üks 18 aastane teismeline. Intervjuud viisin läbi ajavahemikus 25.03.2018-17.04.2018. Seksuaalse orientatsiooni kohaselt määratles üks uurimuses osaleja end

geiks, teine transseksuaaliks, kolmas biseksuaaliks ning neljas lesbiks. Kolm intervjuud viisin läbi noorte endi kodus ning neljas toimus minu, kui intervjuueeriija kodus. Ajaliselt kestsid intervjuud 27 minutit kuni 1 tund ja 32 minutit. Kohtumise aegu kokku leppides andsin noortele erinevaid variante intervjuu läbiviimise koha valimiseks, palusin neil koha valida lähtuvalt sellest, kus nad end kõige mugavamalt tunnevad. Kolm minule võõrast noort valisid läbiviimise kohaks enda kodu ning minule tuttav teismeline soovis intervjuu anda minu kodus. Tuttavas kodu keskkonnas tundsid noored end tõenäoliselt turvaliselt ning avatuna. Kuna tuttava teismelisega on mul usalduslikud suhted ning minu kodus on ta ka varem külas käinud, tundis ta end antud teemadel rääkides tõenäoliselt sama turvaliselt, kui kodu keskkonnas.

Enne intervjuude algamist selgitasin noortele, et kui esitan mõne küsimuse, millele vastata ei soovi, siis on neil õigus vastamata jätta. Antud probleemi intervjuude käigus aga esile ei kerkinud, minule, kui intervjuueerijale tundus, et vestlused sujusid lodusalt ning loomulikult ning vestluse pikkus sõltus pigem vastaja loomusest. Intervjuude lõppedes sain kõigilt osalejatelt tagasiside, et vestlus oli tore ning nad olid positiivselt meelestatud. Küsisin, kas peaksin tulevasel intervjuul mõnd küsimust või teemat muutma või sootuks ära jätma, kuid selle jaoks vajadust ei nähtud.

2.6. Analüüsimeetod

Transkribeerisin iga intervjuu vahetult peale läbiviimist, samal hetkel tegin enda jaoks jooksvaid märkmeid mõtetest, kommentaaridest ja emotsioonidest, mis parasjagu tekkisid. Järgmise sammuna kodeerisin teksti. Kodeerimise käigus jaotatakse tekst osadeks, et seda põhjalikult uurida ja mõista ning teksti peidetud sügavamaid tähendusi esile tõsta (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Järgmise etapina jagasin koodid kategooriatesse. Kategooriatesse jagamise järgselt toimub nende omavaheliste suhete ja hierarhiate uurimine ning sarnasuste alusel rühmitamine (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Arutleva analüüsi osas kirjutan ma peamistest esile kerkinud teemadest ehk LGBT+ teismeliste enese seksuaalsest määratlusest, emotsioonidest lähtuvalt seksuaalsest identiteedist ning avalikuks tulemisest, sõprade, perekonna ja koolipoolsest toetusest, vaimse heaolu teemadest, ühiskonna suhtumisest seksuaalvähemustesse ning noorte

endi nõuannetest teistele LGBT+ noortele. Intervjuude käigus arutlesid noored põgusalt ka erinevate teaduslike põhjuste üle, miks võib inimene olla heterost erineva seksuaalse orientatsiooniga, kuid kuna see ei ole minu bakalaureusetöö uurimusteema, siis seda ma enda töös ka ei käsitle.

2.7. Uuriija refleksiivsus

Antud uurimusteemani viis mind isiklik huvi. Mõnda aega tagasi tuli mulle lähedane tuttav teismeline avalikuks enda seksuaalse orientatsiooniga. Vesteldes tuttava noorega tema enda seksuaalse identiteedi avastamisest, avalikuks tulemisest ning sinna vahele jäävast perioodist, tundsin, et LGBT+ teismelistest räägitakse meil liiga vähe. Samuti tekitas minus küsimusi, et kas noor, kes kuulub seksuaalvähemusse, peab kartma enda ümber ühiskonna reaktsiooni ja hirmu selle ees, et teda ei aktsepteerita. Minu jaoks tekitas diskussiooni asjaolu, et minule tuttav teismeline tundis enda seksuaalse identiteedi varjamise ajal end alla surutuna ja mitte-iseendana. Minu isiklikust kogemusest enda lähedasega ning tekkinud küsimustest ja emotsioonidest lähetusest tunnen, et meil on vaja rohkem uurida, kuidas läheb LGBT noortel ning neist ka avalikult rääkida.

Kvalitatiivset uurimust läbi viies pidasin silmas enda võimalikku mõju andmete kogumisel ning nende analüüsimisel. Suhtusin endasse, kui intervjuerijasse teadlikult ja kriitiliselt. Sellest lähtuvalt üritasin olla küsimusi esitades neutraalne, et vastuseid võimalikult vähe mõjutada. Intervjueritavatega läbi viidud vestluste käigus küsisin ka täpsustavaid küsimusi, et olla kindel, kas mõistsin kõike õigesti, et vältida minupoolset vääriti tõlgendamist. Kuna ühe intervjueritavaga olin isiklikult tuttav, jälgisin teadlikult intervjuus oma osalust.

Kõik intervjueritavad olid jutukad ning tundsid ennast vabalt, rääkisid avameelselt ja kergelt ka delikaatsetel teemadel. Teismeliste avatust võis mõjutada asjaolu, et kõik soovisid seksuaalvähemustesse kuuluvate inimeste teemadel kaasa rääkida ja minu uurimustöösse panustada, noored leidsid, et minu kirjutatav töö võib olla vajalik ning neil teemadel, mida minu bakalaureusetöö uurib, on vaja rääkida. Antud intervjuude põhjal tundus, et isiklikel teemadel

rääkisid kõige rohkem ja vabamalt intervjueeritavad, keda ma isiklikult ei tundnud. Tuttav intervjueeritav oli küll avatud ja arutlev, kuid vestlusi analüüsides oli märgata, et enda isiklikkude emotsioonide käsitlemisel oli ta teistega võrreldes napisõnalisem. Antud asjaolu võis tulla mitmest põhjusest, esmalt võis mõjutada temapoolset räägitut asjaolu, et me oleme sarnastel teemadel ka varem rääkinud ning talle võis tunduda osa vestlusest kui enesekordamine, teisalt võis mõjutada see, et me tundsimme üksteist ja suhtleme ka edaspidi ning ta ei soovinud minule, kui lähedasele muresid tekitada.

Enne intervjuerimist tekitas minus hirmu asjaolu, et võin läbi enda küsimuste või teemade arendamise teha intervjueeritavatele liiga. Antud hirm oli asjatu ning nagu intervjueeritavate tagasisidest nähtus, olid nad intervjuu järgselt positiivselt meelestatud. Minu kogemuste järgi tagab teismeliste ning vähemusgruppidega eduka ja edasiviiva intervjuu see, kui intervjuerija jälgib enda sõnakasutust, et see ei väljendaks stigmatiseerimist või hinnanguid, võtab intervjueeritavat, kui endaga võrdset inimest, kellel on oma arvamus ja maailmavaade. Oluline on intervjueeritavaga suhelda vahetult ning vabalt.

Kvalitatiivset uurimisviisi kasutades on neli intervjuud piisav mõistmaks konkreetsete uuritavate kogemusi, küll aga ei saa sellise valimi arvu puhul tulemust laiendada kogu üldsusele. Seetõttu oleks huvitav tulevikus uurida seksuaalvähemusi puudutavaid teemasid suuremat valimit kasutades, et saaks rääkida tulemustest, mis käivad kõigi Eesti LGBT inimeste kohta.

3. Arutlev analüüs

3.1. LGBT+ teismeline ja kapist välja tulemine

Teismeiga on suur muutuste aeg, lapsest saab täiskasvanu ning noor õpib tundma nii ennast, kui enda soove, sel ajal toimub ka seksuaalse identiteedi areng. Käesolevas bakalaureusetöö raames läbi viidud uuritaval kolmel teismelisel tekkis arusaam enda seksuaalsest orientatsioonist 10-15 aastasel.

Gerli: “Ma arvan, et mingi siuke 14-15 oli nagu see, hiljemalt 15 aga väga võimalik, et juba 14 aastasel nagu, sain aru.”

Sander: “Kui ma olin mingi 12 aastane umbes, ma arvan küll jah, et 12.”

Säde: “Kuskil 10 aastasel.”

Kuivõrd Diamondi ja Lucase järgi (2004) tekib teismelisel arusaam oma seksuaalsest sättumusest enamasti poistel keskmiselt 10,3 aastasel ja tüdrukutel 12,2 aastasel, siis enamikel minu uuritavatel tekkis arusaam mõned aastad hiljem. Eesti noorte puhul võib tulla enda seksuaalse sättumuse hilisem mõistmine heteronormatiivsest ning nõukogudeaja järgsest ühiskonnast. Erandina saab välja tuua transseksuaalse teismelise, kes sündis tüdrukuna, kuid soovib olla mees. Viie aastasena hakkas tüdrukuna sündinud laps tundma end enda kehas valesti ning esialgu väljendas seda lapsealisena läbi mängude, mängides vastassugupoole rolle.

Sten: „Tunnen end mehena, tunnen end enda kehas vangis /.../ hakkasin seda tundma viieselt /.../ Ma mängisin isa rolle pidevalt, alguses tundus see imelik öelda teistele kodumängudes näiteks, et ma ei taha olla ema, ma tahan olla isa ja ma nägin siis juba poisilik välja ja ma tahtsin olla isa, kui mind ikka taheti panna emaks või õeks, siis ma parema meelega mängisin koera.”

Olles oma seksuaalsest sättumusest teadlikuks saanud, ei rääkinud minu uuringus osalenud noored, et neil oleks olnud sellist perioodi, kus oleks enda seksuaalses orientatsioonis kaheldud.

Gerli: „Lihtsalt üks päev sain aru, et aa miks ma varem ei märkand, põhimõtteliselt, et /.../ üsna kiiresti tuli selgus.”

Gerli kirjeldas, et kui ta üks päev enda orientatsioonist aru sai oli ta mõelnud, et huvitav, miks ta varem selle peale ei tulnud, kuigi märgid olid olemas. Sarnaselt Gerlile räägib ka Sander, et enda seksuaalsuses kahtlemise perioodi tal ei esinenud.

Sander: ”Ma vist isegi ei analüüsinud, ma sain kohe aru /.../ kohe olin kindel.”

Kui teised vastajad olid kohe enda seksuaalses orientatsioonis kindlad, siis transseksuaalsel teismelisel võttis selleni jõudmine oluliselt kauem aega. Täiesti kindlaks veendumuseks peab vastaja seda, kui julges seda endale täielikult tunnistada ja emale rääkida.

Sten: “Täiesti kindel olin alles eelmine aasta selles, see oli ka see aeg, kui ma enda emale ütlesin seda /.../ see võttis ikka umbes 12 aastat aega, et endale tunnistada, kes ma olen.”

Olles enda seksuaalses sättumuses kindlad, otsustasid noored enda LGBT+ orientatsiooni avaldada, ehk kapist välja tulla. Kui 2011. aastal Veske läbi viidud uurimuses noored kooli ajal avalikuks tulla ei julgenud, sest jäi puudu julgusest ja kardeti kiusamist, siis seda minu intervjuueeritavad noored ei rääkinud. Kõik intervjuueeritavad noored tulid avalikuks veel põhikoolis käies. Kuna kõik teismelised tõid erinevatest temadest rääkides välja ühiskonna positiivse arengu võib see olla üks tegur, miks oli neil piisavalt julgust, et kooli ajal enda sättumus avalikustada, nad tundsid, et inimesed nende ümber on võrreldes varasemate aegadega piisavalt tolereerivad ning seeläbi oli nende hirm kiusamise ees ehk väiksem. Erinevatel vastajatel toimus kapist välja tulek peale LGBT+ orientatsiooni omaks võtmist erinevatel aegadel, ühel teismelisel võttis see aega paar nädalat, kahel vastajal paar-kolm aastat ning nagu eelnevalt välja toodud, transseksuaalsel teismelisel 12 aastat. Kapist välja tulid noored etappidena, avalikustades esmalt oma seksuaalse identiteedi mõnele üksikule lähimale sõbrale ning seejärel perekonnale. LGBT+ inimestele on kapist välja tulemine tähtis sündmus, milleni jõudmine eeldab tavaliselt pikka eneseanalüüsi ja iseenda identiteediga leppimist (Kapiuksed valla, 2018).

Gerli: “Ma nagu väga eii kartnud seda, või nagu /.../ ma ei tea ma suht kiiresti mingi rääkisin oma sõbrannadele ka /.../ ma emale ka rääkisin päris varakult ja mul ei olnud mingi niimoodi,

et pidin mingi hullult end kokku võtma ja kapist välja tulema või niimoodi, ma olin üsna nagu muuseas ja , nagu võtan kõike üsna chillilt. Paar nädalat nagu mõtisklesin, alguses ideega ja siis pärast oligi, et kui sain aru, et ikka olen , siis läksingi sõbrannadega välja ja rääkisingi neile, et aa ma olen vist bi, et siis ja paari päeva pärast ütlesingi emale ka.”

Kui Gerlil läks enese seksuaalse orientatsiooni avalikustamine kergelt ja see juhtus tema sõnul justkui muuseas, siis kõigil see niiviisi ei läinud. Uurides motiive, mis viis enda sättumuse avalikustamiseni, vastas üks teismeline, et see juhtus ilmselt meeleheitest, sest ta ei suutnud enam ennast varjata.

Sander: “Ma ei tea, see lihtsalt tuligi niimoodi, see vist tuli lihtsalt meeleheitest välja, mingi suvel vist kunagi (ca 10 kuud tagasi) oli see, kui ma sõpradele rääkisin, aga kui ma esimest korda (ütleb sõbranna nime) rääkisin, siis ma olin vist 13. Jah, sõpradele rääkisingi suvel ja sügise alguses ja siis perekonnale oli see kunagi sügisel, see oli ka läbi messengeri ja emale rääkis vanem õde, minu soovil, sest ma ei julgend.”

Sanderil läks perekonnale ja sõpradele kapist välja tulekuni aega neli aastat. Sander rääkis, et ta teadis, et tema vanem õde on väga tolerantne ning erinevatel seltskondlikel üritustel, kui keegi on mõne homofobse arvamuse esitanud on õde kaitsvalt diskuteerinud ning samuti arvas ta, et ema ei reageeri tõenäoliselt tema homoseksuaalsusele halvasti, kuid siiski ei julgenud ta varem neile avalikuks tulla. Steni kapist välja tulemine toimus aga rohkemate etappidega, seejuures avalikustas ta enda orientatsiooni enda emale kolmel korral, alustades biseksuaalsest orientatsioonist, jätkates lesbi ning lõpetades transseksuaalsega..

Sten: “Sõpradele ma tulin välja 2013 aastal /.../ 2014 tulin ma ka oma tuttavatele veel välja /.../ 2015 aasta suvel tulin emale kapist välja, kui bi-seksuaalne, sest ma arvasin, et nii on lihtsam. Siis 2016 tulin oma emale välja, kui lesbi, ütlesin talle, et mulle ei meeldi mehed ja 2017 sügisel ütlesin talle, et ma ei tunne end oma kehas hästi.”

Selline astmeline üleminek võis tema meelest ema jaoks olla leebem ning seeläbi võis olla emal kergem harjuda, et tema laps ei ole heteroseksuaalne. Kuna transseksuaalsus hõlmab endas ka soovahetust ehk sooidentiteedi muutust võib olla see inimestele raskemini vastuvõetav. Nii Sten, kui ka Gerli tõid välja, et tõenäoliselt on ühiskonna ja perekonna jaoks vastuvõetavam ja kergem,

kui inimene on biseksuaalne, mitte lesbi, gei või transseksuaal, sest see jätab alles võimaluse, et tulevane kaaslane võib olla vastassoost ning seeläbi ei ole välistatud järglaste saamine.

Oma LGBT+ suundumuse varjamisega kaasneb noorele pidev häiretunne, mis takistab tema eneseväljendust ja individuaalsust ning välja tulemine aitab inimesel end täielikult realiseerida (Poolamets jt, 2000: 78). Kõik uurimuses osalenud teismelised tundsid end peale avalikuks tulemist emotsionaalselt paremini. Noored tõid välja, et nad ei pea end enam varjama, saavad tunda end vabana, iseendana ning tunnevad, et justkui suur koorem oleks langenud.

Sander: “Kergendus tuli ikka, nagu kivi langes südamelt, kohe läks palju kergemaks /.../ ma ei viitsind enam peita ennast /.../ Koguaeg oli selline tunne, et ma ei saa olla mina ise ja ma nagu tundsin, et pean teesklema, nüüd tunnen, et saan olla see, kes tahan ja ei pea enam kontrollima, mida räägin ning saan end vabalt tunda.”

Sanderi kirjelduse kohaselt kaasnes tal avalikuks tulemisega tugevalt positiivne emotsioon, ta sai tunda end iseendana. Sanderile sarnaselt kaasnes äärmiselt positiivne ja kergendust pakkuv emotsioon ka Stenil. Kui võrrelda teismeliste kogemusi, siis kuigi Gerli ja Säde väljendasid, et nad tunnevad end peale kapist välja tulekut paremini ja vabamalt, väljendasid poisid sinna juurde kuuluvaid aspekte emotsionaalsemalt. Poiste suurem rahulolu ja vabanemise tunne võib tulla sellest, et neil võttis avalikuks tulemine palju kauem aega, kui tüdrukutel ning seeläbi pidid nad kauem enda tegelikku isiksust varjama.

Sten: “Jumala positiivne oli olla, alguses ja kui ma emale välja tulin, siis ma nutsin, sest kartsin reaktsiooni, aga kui ta ütles, et küll üle läheb vaata, siis ma sain aru, et okei on aega vaja ja siis ma tundsin end positiivselt, et ma üldse ära rääkisin talle, alguses ja käis mingi mõte peast läbi et äkki ma ei oleks pidanud rääkima talle, aga ei, kõik on fain ja ma tunnen end üli hästi, et enam ei ole seda kivi südamel /... / Emotsionaalselt on praegu kõik palju lihtsamalt, sest kõik teavad, mul on kaaslane, võin käia avalikult linnapeal, mitte nagu Venemaal, et võid peksta saada.”

Nagu Steni kogemusest näha, väljendas tema ema mitu korda, et küll see heteroseksuaalsest erinev sättemus üle läheb. Sarnane olukord leidis aset ka Sädel, kui ema talt küsis, et kas ta on ikka enda sättemuses kindel ja et ehk see läheb üle. Nagu kahe teismelise kogemusest näha, siis vanemad võisid ilmselt loota, et ehk on teistmoodi seksuaalne orientatsioon ajutine nähtus ning

võib üle minna. Kuigi mõlemad noored tõid välja, et nende emad olid väga toetavad ja mõistvad, võib antud olukorrast järeldada, et neil oli esialgu raske enda lapse LGBT+ sättumusega kohaneda.

3.2. Lähedaste toetus

Kõik teismelised tõid välja, et enne avalikuks tulemist oli neil mõningane hirm perekonna ja sõprade reageerimise ees. Esines kartust, et neid hüljatakse või ei aktsepteerita.

Sander: “Võibolla oligi ainult see, mis muret valmistas, et mida teised arvavad /.../ et äkki mõned sõbrad ei taha enam minuga suhelda või midagi sellist /.../ võibolla perekond ja sõbrad ei aktsepteeri.”

Uurimuses osalenud noored, vaatamata hirmule mitteaktsepteerimise ees, kogesid seda vähe, täielikku mitteaktsepteerimist koges vaid transseksuaalne noor. Sāde, Gerli ja Sander kogesid kõigilt, kellele enda seksuaalse orientatsiooni avalikustasid, positiivset tagasisidet.

Gerli: “Mu sõbrannad olid täiesti tavalised ja mu ema ka ei teinud selle peale midagi nagu, küsis mõned küsimused, võibolla korraks üllatunud oli alguses, aga nagu muidu isa oli ka nagu täitsa tavaline /.../ Ma ei ole märkand küll, et keegi oleks oma käitumist muutnud või minuga olnud sõbralikumad või kurjemad /.../ Mõned on olnud imelikud või ei saa aru, aga nad saavad sellest üle ja see on nende mure /.../ Seda on küll ikka palju olnud, et küsitakse, et kas ma olen ikka kindel ja et ma olen veel noor ja et äkki läheb üle jne.”

Sander tõi välja, et nüüd sõbrustatakse temaga isegi rohkem ning ta on muutunud tutvusringkonnas justkui usaldusisikuks, kellele räägitakse saladusi ja muresid. Samuti tõi poiss välja, et tema enda avalikuks tulemise järgselt on päris paljud kodukohast pärit eakaaslased samuti kapist välja tulnud. Selline olukord võis tekkida seetõttu, et läbi enda kohta haavatava informatsiooni avaldamise tundus noor eakaaslaste jaoks usaldusväärsem ning siiram ning ei tajutud ohtu, et ta võiks talle usaldatud saladusi väärkasutada.

Sander: “Kõik võtsid hästi vastu, erilisi muutusi siiski inimeste käitumises ei näinud /.../ kõik hakkasid rohkem minuga läbi saama ja nüüd olen mina nagu see, kellele räägitakse koguaeg oma muresid ja probleeme, ilmselt näevad, et saavad mind usaldada.”

Kuigi teised nooredki kogesid tuttavatel ja perekonnalt küsimusi, et kas ollakse endas kindel ja ehk läheb veel üle, puutus transeksuaalne noor kokku justkui emapoolse eitamisega. Transeksuaalse noore ema väljendas korduvalt, et küll see seksuaalne orientatsioon läheb üle, see juures teismelise isa tema seksuaalset orientatsiooni ei aktsepteerinudki ning selle tulemusena omavahel enam ei suhelda. Steni räägitu kohaselt ei aktsepteerinud isa teda peale biseksuaalse identiteedi avalikustamist, seega ei olnud isa jaoks probleem see, et laps on transeksuaalne vaid asjaolu, et ta on heteroseksuaalsest erinev. Sten rääkis, et tema isa on alkohoolik ning terve elu olnud vägivaldne ja omavahelised suhted on olnud koguaeg kehvad, seetõttu väljendas Sten, et tal ei ole sellest suurt midagi, et isa sedaviisi reageeris, kuigi praeguseks ta tunneb, et siiski igatseb isaga suhtlemist.

Sten: “Ma ei aktsepteeri enda isa, sest tema ei aktsepteeri mind /.../ Ma ei ole temaga suhelnud kolm aastat /.../ Mu ema esimene reaktsioon oli, et küll üle läheb, jamhh, ja see pole siiani üle läinud. See oli ilmselt tema jaoks ootamatu, et ma olengi see, eks ta arvab, et ma olen. Kui ma läksin empsi juurde jutuga, et anna andeks emps /.../ et eem naised on ikka minu teema ja mehed ei ole, siis emps ütles mulle, et küll üle läheb. Mu empsil oli jah koguaeg lootus, et see läheb üle, aga kui ma tulin nüüd talle välja, kui transeksuaal, siis ta sai nagu lõplikult aru, et see ei lähe üle, see läheb veel hullemaks nagu, niiõelda hullemaks. Ja siis mu emps oligi nagu, no ilmselt oli alguses veidi šokeeritud kindlasti, et ma nagu julgesin seda talle öelda üldse ja siis ta nagu aktsepteeris seda algusest peale, kui ma ütlesin talle, et ma olen nüüd neiuiga suhtes.”

Kuigi kõik noored olid kapist välja tulnud enda sõpradele ja suuremale osale perekonnast, oli kõigil siiski ka perekonnas ja suguvõsas inimesi, kellele nad pole enda seksuaalsest orientatsioonist rääkinud. Eesti ühiskond põhineb heteronormatiivsetel väärtustel ning meie ühiskonnaruum on ebatolerantne nõukogudeaegsete väärtuste tõttu (Moltšanov, 2013). Kuna noored kartsid, et vanemad ja konservatiivsemad perekonnaliikmed ei pruugi neid mõista või säärane info võib neid negatiivselt mõjutada, jätsid nad neile enda seksuaalsest orientatsioonist rääkimata.

Gerli: "Suguvõsas vanaema või midagi siukest, et kes võibolla võivad olla siukeste vanamoodsate mõtlemistega ja siis ei ole mõtet rääkida /.../ ei noh ma tean, et perest nad mind ikka välja ei viska, lihtsalt et ei ole mõtet neid stressata sellega, see nagunii ei puuduta neid."

Sten: "Vanaema on haige, ma ei julge talle rääkida, võibolla ta viskab peale seda sussid püsti, seda ei tahaks, sest ta on mind väikesest peale kasvatanud /.../ Üks tädi teab, ta on jah kristlane, aga väga aktsepteeriv kristlane, teine tädi on kristlane ja ta ei ole aktsepteeriv kristlane ja ma tahaks tema lastega veel läbi käia."

Säde: "Ma arvan, et pole mõtet vanavanematele ja isale rääkida. Nad on siuksed kinnise maailmavaatega ja nad tõenäoliselt arvavad ikka veel, et see on haigus /.../ pole mõtet neid selle jutuga närvi ajada ja ma ei viitsiks koguaeg seda teemat nendega arutada kah."

Kõik intervjuudes osalenud noored jätsid oma vanavanematele ning kaks teismelist ka isale enda seksuaalse orientatsiooni kohta rääkimata, sest arvasid, et nad ei mõistaks enda konservatiivsete maailmavaadete pärast ning seeläbi oli oht, et nende igapäeva elu muutuks pingelisemaks ja raskemaks. Seda, et lapse/lapselapse seksuaalvähemust on raske neil vastu võtta, kes on tugevalt mõjutatud heteronormatiivsetest maailmavaadetest tõestab ka 2011. aastal Piret Kütti poolt läbi viidud uurimus homoseksuaalsuse avalikustamisest perekonnale emade narratiivis. Antud uurimus näitas, et poja homoseksuaalsusega kohanemise etapp oli eriti raske neile emadele, kes on tugevalt mõjutatud ühiskonnas levivast heteronormatiivsusest. Samuti mõjutas Kütti uuringus emade kohanemist poja homoseksuaalsusega see, kui suur oli ema enda teadlikkus homoseksuaalsuse kohta (Kütt, 2011, Papp ja Kütt, 2011 kaudu).

3.3. Teismelise vaimne heaolu ja teda ümbritsev kogukond

Intervjuudest tuli välja, et kõik osalenud noored on kannatanud vaimse tervise probleemide küüsis. Noortel esines nii depressiooni, isiksusehäireid kui ka paanikahooge ning eranditult kõik kasutasid või on kasutanud olukorra lahendamiseks psühholoogi ja/või psühhiaatri abi.

Gerli: "Sügiseti langen ,ma väga tugevasse depressiooni /.../ mul nüüd ikka paremaks läinud kõvasti, et üks mul on ikka nii, et üks asi läheb üle ja tuleb kohe järgmine asi nagu otsa, et enesetunne läks päris heaks ja siis tuli välja, et mul on see tervis ikka päris pekkis /.../ Aga ma ei tea, ma olen nagu üsna juba ära harjunud, ma ei tea, miski enam väga ei mõjuta mind /.../ Iga päev kasutan antidepressante /.../ psühhiaatri juures iga paari kuu tagant, jaa no psühholoogi juures /.../ käin iga kuu tagant, vahepeal käisin iga nädal, aga nagu mu psühholoog ütleb ka, et nagu teoorias ongi mul kõik paigas, aga nagu mul ei olegi nii palju seda tuge vaja, et vahepeal lihtsalt nagu mõtteid sorteerida ja niimoodi, et tal ei ole mulle praegu midagi nii palju nagu õpetada."

Intervjuus osalenud noored ei toonud välja, et neil esinevad vaimse tervise probleemid või vaimse heaolu häired oleksid põhjustatud lähtuvalt nende seksuaalsest sättumusest, küll aga rääkis Sten sellest, kuidas vales kehas elamine tema jaoks raske oli.

Sten: "Kui ma olin 12 või midagi, siis see oli emotsionaalselt väga kurnav minu jaoks olla naine, kuna menstruatsioon ja siuksed vahvad asjad, mis naistega kaasas käivad, et see oligi emotsionaalselt väga kurnav minu jaoks, ma nutsin iga õhtu magama ennast, sest ma ei tahtnud olla naine, ma tahtsin olla mees. Siis 13 aastasel ma hakkasin käima psühhiaatri juures, no ma ei rääkinud küll sellest, et ma ei tunne end enda kehas hästi, aga mul diagnoositi siuke vahva haigus, mis igapähele täna on, depression. Antidepressandid kindlasti mõjutasid seda, et ma oleksin normaalsem ja, siis ma jah, hakkasin sealt tõusuteele. Praegu ma enam ei nuta ennast õhtuti magama, sest ma olen leppinud, et ma ei saa kõike päevapealt /.../ kindlasti ma ei saanud 100% väita, et see oli sellepärast, et ma ei tundnud end enda kehas hästi, sest kindlasti mõjutasid ka kodused probleemid, ma olen vägivaldsest perest pärit ja mul olid probleemid kodus, isa oli alkohoolik ja. Kõik probleemid kokku, mu isa on mind ja mu venda terroriseerinud terve elu, millest on ka minul depressioon, isiksusehäire ja bipolaarsus ja noh ma ei tea, kuidagi saab hakkama."

Kui noortelt uurisin, kuidas neil läheb ning kuidas end tunnevad, vastasid eranditult kõik, et neil läheb hästi ja nad on tuleviku suhtes optimistlikult meelestatud. Kõik intervjueritavad noored kogesid kellegi usaldusliku lähedase toetust ja olemasolu, kui perekonnapoolne aktsepteerimine on noorte jaoks olulisel kohal, peeti väga oluliseks ka usaldusliku ja toetava sõbra olemasolu. Kuna teismeeas on noor väga haavatav, vajab ta end ümbritsevate inimeste toetust, kohalolekut

ja märkamist. Lisaks enda lähedastele tajusid intervjuueeritavad aktsepteerivat ja toetavat hoiakut lisaks ka koolipersonali poolt.

Sten: “Kooli personal või õpetajad ei käitunud erinevalt, pigem olid nad toetavad. Õpetajad täiega toetasid, et ma lõpetaksin üheksanda klassi ära /.../ tegelikult minu korterikaaslane on üks põhjus, miks ma kapist välja tulin, ta on küll hetero, aga ta on väga julge, ta oli motivatsioon ja inspiratsioon, jah tema on üks põhjus, miks ma olen kapist väljas täna, et jah. Ta oli toetav /.../ Mu vend kaitses mind koolis ja väljaspool kodu alati, ta astus minu eest alati välja, see on kõige parem tunne maailmas.”

Sander: “Ma olin juba mõndadele inimestele välja tulnud ja teadsin, et neid see ei huvitanud ja ma teadsin, et a vahet pole mis juhtub, et vähemalt on nemad mul olemas, ma teadsin, et nemad aktsepteerivad.”

Gerli: “Ma nagu teadsin, et minu ema toetaks nii või naa, isegi kui ta arvab, et see on imelik või nii /.../ Mu ema ongi hästi toetav, minu peres hoitakse alati kokku, kui vaja. Mind ikka ei visataks tänavale, ega midagi, meil pole usklikke ka peres, mis võib päris palju mõjutada.”

Vesteldes noortega teemal, mis oli neile lisaks sõpradele ja perekonnale toeks ja abiks enda seksuaalse orientatsiooni omaks võtmisel ning selle avalikustamisel tõid kõik välja interneti ja sotsiaalmeedia.

Gerli: “Võibolla see ka üldiselt, et internetis, et need inimesed on ja, et nad tulevad välja ja et kõik on nagu ok, ma kujutan ette, et neil võis palju hirmsam olla seda teha ja, minul oli et jällegi üks inimene juures, et kes oli seda teinud ja kõik oli korras, et see tundub nagu aina väiksem asi või, mitte enam nii suur, et kuna seda on tehtud ja kõik on nagu korras, ja siis tegelikult ei juhtunud midagi ja et see tegigi, et internet on muutnud ühiskonna suhtumist ka. /.../ Eestis ma ei tea ka ühtegi youtuberit või sellist kes /.../ õnneks tänapäeval oskavad kõik inglise keelt ka, et saab infot välismaalt /.../ Üks, kes aitas mul veel välja tulla, oli haiglas /.../ siis seal oli üks poiss, kes oli ka bi /.../ et ma nägin teda päriselus ja nägin nagu, et ta on täiesti tavaline inimene.”

Noored leidsid, et tänapäeva infoühiskonnas on internet ja sotsiaalmeedia suureks abimeheks. Kui vajati lähtuvalt LGBT+ identiteedist informatsiooni, otsiti seda interneti vahendusel, sest

ükski noor välja arvatud ühe, ei tundud enne isiklikult ühtegi seksuaalvähemuste kogukonda kuuluvat inimest.

Säde: “Üks youtuber oli, üks tüdruk ja siis tema rääkis, et kuidas tema sai aru ja niimoodi, ja siis eks ongi, kui ma nägin palju teisi ja siis nad ütlesid, et mis küsimusi nad enda käest küsisid ja siis ma mõtlesin ka, et nagu .. jah, et sotsiaalmeedia kaudu sai infot.”

Sander: “Äkki ilmselt sotsiaalmeedia aitab, et sellised inimesed on filmides ja igalpool, selle järgi sain ilmselt aru, et ma ei ole ainus ja selliseid inimesi on veel olemas ja see ongi üks osa maailmast.”

Arutledes LGBT+ teemaliste materjalide üle internetis, tõid kõik noored välja, et eestikeelne materjal on napp ning sellest on väga vähe nende enda jaoks kasu olnud ning vajadusel on nad informatsiooni juurde otsinud inglise keelsetest kanalitest. Noored vaatavad erinevaid Youtube kanaleid ning sotsiaalmeedia lehekülgi, nähes seal LGBT+ kogukonda kuuluvate inimeste argielu ja tegevusi. Internetis leiduvad kanalid võivad olla noore jaoks toetavad ja julgustavad, sest nad näevad päris inimesi, kes elavad tavalist elu, vaatamata sellele, et nad kuuluvad seksuaalvähemuste hulka. Noored rääkisid, et tänu internetile nad olid veendunud, et nende seksuaalne sättumus on normaalne ning nende sarnaseid inimesi on veel igal pool maailmas.

Maslow (2007) järgi on igal inimesel vaja kuuluvustunnet ning kui Ney 2013 läbi viidud uurimus tõi välja, et seksuaalvähemustesse kuuluvad noored oleksid tundud end paremini, kui nad oleksid kedagi antud kogukonda kuuluvat inimest tundnud, siis minu intervjuueeritavad seda ka tõestasid, et nii see on ja neile oli just abiks teiste LGTQI+ inimeste olemasolu, nii internetis, kui ka reaalses elus.

Teismelised tõid intervjuudes välja, et kuigi meie ühiskond on üsnagi kinnine ning paljudel inimestel on veel vanad mõtteviisid ja tugev vastumeelsus vähemuste vastu, siis siiski muutuvad inimesed ja ühiskond vähe haaval sallivamaks ja tolereerivamaks. Noored tõid välja, et sellele aitavad kaasa erinevad asjaolud, näiteks kättesaadav internetiühendus, erinevusi kajastavad telefilmid, üha suurenev rahva inglise keele oskus, põlvkondade vahetus ning samuti asjaolu, et seksuaalvähemustest on hakatud tasapisi rohkem rääkima, kahe näitena toodi välja nii Pride paraadi toimumine, kui ka kooseluseaduse vastu võtmine.

Sander: "Hetkel ongi lihtsalt see, et just nagu vanemad inimesed ei salli ja ei saa aru eriti /.../ sotsiaalmeedias ja üldiselt internetis, et kui loen uudiseid, siis seal kommentaarides nad avaldavad arvamust ja nii /.../ ilmselt neid inimesi on niimoodi kasvatatud ja nad ilmselt kasvatavad oma lapsi samamoodi /.../ Mulle tundub, et mida aasta edasi, seda paremaks läheb. Näiteks, et hakatakse legaliseerima üle maailma samasooliste abiellumist ja lapsendamist /.../ Ehk võiks juba kooseluseaduse ära kehtestada, siis nagu teised mõtlevad, et nad ei saa selle vastu enam midagi teha ja siis nad äkki lõpuks aktsepteerivad seda, sest neil ei jää midagi muud üle ja saavad aru, et maailm muutub."

Sten: "Ühiskond on läinud väga palju vabamaks, kui juba geiparaade tehakse siis see on nagu amazing, mul on täiega suur respect hakanud Eesti riigi vastu tekkima, see on mind vaikselt patrioodiks muutnud. Inimesed pingutavad."

Lisaks asjaolule, et noored ise tajuvad meie ühiskonna ja kodanike järjest vabamaks ja tolereerivamaks muutumist näitab seda ka 2017 läbi viidud avaliku arvamuse uuring, mille kohaselt on kasvanud võrreldes 2014 aastaga inimeste arv, kes on kooseluseaduse poolt (vastavalt 34% ja 45%). Samuti on seksuaalvähemus muutunud inimeste jaoks seitse protsenti vastuvõetavamaks ning oluliselt positiivsemaks on muutunud inimeste suhtumine olukorras, kui oma laps oleks homoseksuaalne, suhtumine ei muutuks halvemaks 56% vastajatel, kolme aasta eest oli nende inimeste osa vaid 40% (Avaliku arvamuse..., 2017). Inimeste tolereerivam suhtumine võib tuleneda sellest, et järjest enam on hakatud meil meedias seksuaalvähemusi kajastama ning on toimunud Pride paraad, inimesed on hakanud ehk üha enam harjuma, et erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed on nende ümber ja elavad samasugust igapäeva elu nagu nad ise.

Intervjueeritavad teismelised leidsid, et järjest enam on vaja hakata LGBT+ suundumusest ja selle normaalsusest rääkima. Kui järjest enam oleks üldsus sedameelt, et seksuaalvähemused eksisteerivad ning see ei ole haigus ning seda informatsiooni laialdaselt levitatakse, jääks olemata paljude noorte vaimse heaolu probleemid. Suurema informatsiooni ja seeläbi tolereerimise tulemusena ei tunneks LGBT+ noor end allasurutuna ja üksijäetuna, ta julgeks olla tema ise ning nende noorte seas jääks tegemata nii mõnigi suitsiid. Kuigi minu intervjueeritavatel noortel ei olnud suitsiidimõtteid seoses enda seksuaalse orientatsiooniga, siis tõid nad siiski oma

kogemuste põhjal välja mitmeid näiteid, kus just vähese info ja toetuse tõttu on noor suitsiidi sooritanud.

Sander: “Mulle tundub, et nooremad inimesed enamusest saavad aru, et seksuaalne orientatsioon tuleb sünniga. Aga vanemad nagu kui ma vaatan sotsiaalmeediat, siis seal on ikka selliseid küsimusi, et küsitakse, et miks sa geiks hakkasid, nagu mismõttes, .. et vahest vaatan neid uudiseid või kommentaare, et tahaks küsida, et no, et millal siis sina nagu heteroks hakkasid, et nagu mismõttes... selleks ei saa hakata ja noh, mõned mõtlevad ikka, et see on haigus, aga noh, seda peaks ju siis ravida saama või see peaks ära minema, aga nagu ajaloo põhjal teame, siis seda ei saa ravida /.../ sellele peaks rohkem tähelepanu pöörama, sest Eestis on tegelikult suht palju selliseid inimesi, suht suur osa noori, kes enesetapu teevad, nad ongi meeleheitel, nad nagu kuuluvadki sinna, et nad nagu arvavadki, et neil on midagi viga ja paljud teevad sellepärast enesetapu. Võibolla kui rohkem kajastada seda teemat, et leviks teave, et see on normaalne, siis ilmselt jääks palju enesetappe või depressiooni selle pärast ära /.../ Ühiskond peaks mõtlema, et need inimesed on meie kõrval ja nad on täiesti normaalsed /.../ Tasapisi peaks edasi liikuma teadvustamisega, samm sammu haaval /.../ Meedias peaks rohkem kajastama, et on normaalne /.../ Koolis on eluväike jupikene sellest, aga too on ka suht siuke, et ..ei ole piisav /.../ Ma tean, et seal (ütleb kooli nime) koolis käidi rääkimas sellisel teemal, ja siis seal oligi, et seal räägiti, et see on normaalne asi ja kaasa sündinud, et see ei ole valik ja inimesed ei saa ise seda valida ja see on täiesti normaalne asi, et ilmselt midagi sellist oleks koolis vaja. Tean, et seal võeti see loeng vastu positiivselt, aga seal anti enne inimestele lipikud ja nad said peale kirjutada, et mis nad arvavad, et kas seksuaalne orientatsioon on kaasa sündinud või valik, aga elu paljud olid ikka pannud, et see on valik ja siis hiljem seal räägiti, et see ei ole valik.”

Sten: “10 aasta tagune hetk oli hullem, ma tean mul üks tuttav tegi isegi enesetapu isegi tänu sellele, mis oli väga hämmastav minu jaoks, sest mina aktsepteerisin teda /.../ ta oli 15 äkki tollel ajal ja siis oligi see minu jaoks nagu mida (nimetab ebatsensuurse sõna), missa tegid. Tal ei olnud kellegi tuge, sest see ei olnud normaalne, see oli haigus.”

On leitud (Haldre jt, 2007), et LGBT+ noored võivad kokku puutuda erinevate probleemidega, mis võib kulmineeruda suitsiidiga, kuid Hanseni (2007) kohaselt ei tulene noorte riskid ja haavatavus mitte nende seksuaalsest orientatsioonist, vaid negatiivsetest kokkupuudetest end ümbritseva ühiskonnaga ning sinna kuuluvate inimestega. Minu poolt uuritavatel noortel oli

olemas enamjaolt eakaaslaste ja täiskasvanute toetus, kuid nende näitena toodud noortel seda ei olnud. Toetava lähedase puudumine ja informatsiooni nappus viis noored suitsiidini. Lahendusena nähti uuritavate noorte seas meedias ja koolikeskkonnas suuremat LGBT+ sätumuse põhjuste ja olemuse kajastamist.

Vesteldes teismelistega LGBT+ teematikal laiemalt ning arutledes, mis on nendepoolsed ootused end ümbritsevatele inimestele ja meie ühiskonnale, tõid eranditult kõik välja aktsepteerimise. Noored soovivad, et seksuaalvähemusi aktsepteeritaks ja võetakse endiga võrdsetena. Noored soovivad elada sama võrdset ja sama vaba elu, kui heteroseksuaalsed kaasmaalased. Noored soovivad, et meil räägitaks enam sellest, et LGBT+ orientatsioon on normaalne, see on kaasa sündinud, see ei ole haigus ning inimene ei saa ise valida, milline on tema seksuaalne orientatsioon.

Gerli: “Ootan, et ühiskond oleks sallivam. Inimesed on ikkagi inimesed, ainuke asi, mis võiks olla, et inimesed saaksid sellest aru, et miski muu ei ole teistsugune /.../ kohtleksid samamoodi, et ei näeks teise pilguga, et võtaksid seda faktina, nagu näiteks, et mis ta lemmik värv on.”

Sander: “Et nad ei mõistaks niipalju hukka inimesi, neid, kellel on teistsugune seksuaalne orientatsioon, sest tegelikult nad ei saa ju ise muuta midagi, nad sündisidki niimoodi, nad ei saa hakata lampi ma ei tea, geiks või lesbiks või heteroks, see ei ole nende enda teha, see on sama, nagu sa sünnid kuhugi vaesesse perekonda ja sind hakatakse mõnitama selle pärast, see ei ole nagu ju normaalne, nagu sa ei saa ju ise midagi muuta /.../ soovin, et meid võetaks nagu tavalisi inimesi, meis ei ole ju mittemidagi teistmoodi, me oleme täiesti tavalised inimesed. Näiteks ongi see, et mõnedes riikides ei kehti tavalised seadused, määratakse surmanuhtluseid või pannakse vangi sellepärast, et ma tahakski, et aktsepteeritaks ja võetaks samamoodi nagu teisi inimesi ja et võetaks kõiki võrdselt /.../ Ootan, et ühiskond aktsepteeriks.”

Arutledes, kuidas saaks kaasa aidata LGBT+ noorte vaimse heaolu toetamisele tõid noored välja erinevaid ideid. Mitu noort arvas, et meil Eestis võiksid olla teismelistele sarnased toetusgrupid, nagu on Ameerikas. Samuti toodi välja, et kuna tänapäeva teismelised otsivad palju informatsiooni internetist ning praegusel kujul toimivad seksuaalvähemustemaatilised Eesti veebikeskkonnad ja Facebooki grupid ei ole piisavad või asjakohased, siis võiks olla noortele

Facebookis täiskasvanu poolt modereeritud grupp. Facebookis on küll mõni seksuaalvähemuste grupp, kuid nagu Ameerikaski, on need peamiselt tutvumisgrupid.

Sander: “Võiks olla grupp, kus käivad inimesed koos, saavad arutada selliseid teemasid, Eestis ma küll ei tea, et neid oleks, aga ma tean, et Ameerikas küll on, aga noh, Eesti versus Ameerika, Eesti on ikka seal tagapool...”

Vestluse käigus tõi Sander ise näitena Ameerikas toimuvad toetusgrupid, seega oli ta gruppide toimumise kohta käiva informatsioonini ise interneti kaudu jõudnud. Arutledes Steniga võimalusest, kuidas noori toetada, tõi ta ise ideena välja toetusgrupid, seejuures rääkisin talle Ameerikas läbiviidavatest GSA gruppidest.

Sten: “Kindlasti oleks väga positiivne, kui oleksid mingid grupid, kus räägitaksegi homoseksuaalsusest ja kuidas sellega niiöelda toime tulla, et kui inimene ikka endale ei tunnista, aga ta ei tunne end vastassooga hästi, siis läheb asjad halvasti. Tugigrupid oleksid üliüli head, aitaks vaimselt toime tulla ja segadust vähendada /.../ Facebookis neid gruppe on, aga need on tegelikult rohkem siuksed tutvumisgrupid, aga kindlasti, kui sul on probleem, siis sa saad sinna kirjutada ja kindlasti saad abi, aga noh paremad oleks kindlasti reaalsed toimuvad grupid. “

Säde: “Facebookis võiks olla noortele mingi grupp, selline, kus saaks ikka rääkida ja arutada omavahel igasugu asju, küsimusi mis esile kerkivad jne /.../ sealt võiks head nõud ja tuge ka saada.”

Rääkides noortega Eesti LGBT Ühingust ja nende tegevusest ning internetileheküljest oli sellega kokku puutunud vaid kaks noort. Ühe noore hinnangul jäi ühingu informatiivne külg napiks ning samuti tõi ta välja, et erinevad korraldatavad tegevused toimuvad suurtes linnades, peamiselt Tallinnas ja mõnikord Tartus. Noorte arvamustest ja kahe noore info puudumisest võib oletada, et maapiirkondade, keskustest kaugemal asuvaid noori ei ole piisavalt kaasatud.

Noored leidsid, et sarnaselt Ameerikale võiksid meil toimida LGBT+ grupid, kus noored saavad omavahel kogemusi jagada, infot küsida, infot saada ning vajadusel üksteise jaoks olemas olla. Toetusgruppide abiga näeks noor, et ta ei ole ainus ja üksinda ning saaks olulist teavet, et ta on normaalne ja aktsepteeritav inimene. Intervjuudes osalenud noorte arvamuse kohaselt võiksid grupid toimuda kooliväliselt. Kuna ühe kooli kohta võib jääda gruppides osalejaid väheks, siis

oleks optimaalne, kui igas linnas oleks vähemalt üks grupp ning sõltuvalt ümbruskaudsete inimeste suhtumisest, kas anonüümne või ei. Lisaks reaalses elus toimuvatele toetusgruppidele võiks noorte arvates olla sotsiaalvõrgustikus Facebook noorte jaoks kinnine ja modereeritud toetusgrupp, kus nad saaksid virtuaalselt jagada enda kogemusi, arvamusi ning näeksid, et nad ei ole lähtuvalt enda seksuaalsest orientatsioonist üksinda. Ameerika näitel võib öelda, et toetusgruppidel on teismelistele positiivne mõju, grupis osalemine aitab jõuda teadmiseni, et nende probleemid tulenevad väliskeskkonnast ning noored tundsid end turvalisemalt, said uusi sõpru ning vähenes isolatsiooni tunne.

3.4. Nõuanded teistele noortele

Lähtuvalt enda kogemusest, olles LGBT+ noor, tõid noored intervjuu käigus välja erinevaid soovitusi millele tähelepanu pöörata ja mida jälgida, kui oled enda seksuaalset identiteeti avastamas ning seda ka avalikustamas. Esimese asjana tõid noored välja, et kui avastad, et sinu seksuaalne orientatsioon ei ole heteroseksuaalne, siis kindlasti pea meeles, et sul ei ole midagi viga, sa oled täiesti normaalne ja aktsepteeritav inimene ning sa ei ole ainukene LGBT+ noor.

Sander: "Kindlasti pead sa mõtlema, et sul ei ole midagi viga, see on täiesti normaalne, sest näiteks loomariigis on kaa ju, nagu see on looduses hästi normaalne. Et kui sul on selline orientatsioon, ei tähenda, et sul midagi viga oleks."

Enne kapist välja tulekut paluvad intervjuueeritavad noored olla valmis selleks, et kõik inimesed ümberringi ei ole mõistvad ja aktsepteerivad, kuid sellest ei ole midagi, alati on ka neid, kes toetavad. Vaimselt peaks kapist välja tulles olema valmis ka selleks, kui mõni sõprussuhe hääbub või puruneb. Teisalt soovivad noored oma seksuaalne orientatsioon tugevalt homofobsetele inimestele teavitamata jätta, sest see ei too mingit kasu ning kui homofobne inimene peaks olema perekonnaliige, tasub tema jaoks kapist välja tulla ehk alles siis, kui oled iseseisvat elu elamas. Nii väldid seda, et pead pidevalt end õigustama ja enda eest seisma või end hüljatuna tundma.

Sander: “Arvestama peaks ilmselt sellega, et ma arvan, et kõigile kindlasti see mõte ei sobi, ma arvan, et ei ole ka hullu, kui keegi sessuhtes hülgab sind. Aga ma arvan, et kui sa juba tead ette, et sinu perekonnas on keegi homofoob, siis ilmselt ei ole mõtekas neile kapist välja tulla enne, kui sa oled iseseisva elu peale läinud ja nagu ongi mõtekas kapist välja tulla, kui sa tead, et sinu ümber on inimesed, kes aktsepteerivad ja sa tead, et midagi ei muutu.”

Sten: “Inimene peab arvestama kindlasti sellega, et kõik ei ole nii aktsepteerivad.”

Gerli: “Ja kui hakkad rääkima, ei tohi võtta kõike südamesse, võibolla mõni võib ära ehmatada, rahulikult tuleb võtta ja rääkima hakata usaldusjärjekorras või nii /.../ Alati on hea, kui sul on mingi sõbranna, kellega saad kõigest rääkida, nagu mul oli, isegi kui sa kahtled ja värki, et saad sellest rääkida oma sõbrale või sõbrannale, see on nagu psühholoogiga rääkida, et aitab sul enda mõtteid sorteerida ja võibolla ta esitab sulle mõne lisaküsimuse ja sa saad näiteks aru, et aa ma ei olegi või et aa ja ma olen, see aitab. See on kindlasti asi, mida sa pead seedima Ja kui keegi käitubki negatiivselt või ei taha enam sinuga suhelda, siis tuleb uusi inimesi sinu ellu, ja kui sulle praegu tundub hästi kurb, et ta oli tegelikult sinule hästi hea sõber või sõbranna, aga siis see kõik möödub, isegi kui tundub, et kõik on praegu halb ja halvasti, siis see möödub ja kõik läheb ajaga paremaks. Eks sa ise tunned, kellele sa peaksid sellest rääkima ja, eks mõni võibolla tunneb, et ta peab seda kõigile kuulutama ja mõni tunneb, et ta ei peagi seda kellelegi rääkima, et räägibki siis, kui see kuidagi jutuks tuleb. Sõbrannaga rääkimine aitab seda ka, et sa ütled kõva häälega seda välja, et jõuab nagu rohkem kohale, et millest nagu jutt käib ja.”

Säde: “Ja ükskõik mis juhtub, elu läheb alati edasi, ma tean küll, et kui on mingi halb kogemus, võib see tunduda nagu maailmalõpp ja ei kujuta ette, kuidas võiks kõik jälle normaalseks saada, aga saab, ära anna alla!”

Teismeliste enda kogemustest põhinevalt soovitud teistele jäi peamiselt kõlama neli nõuannet. End LGBT+ defineeriv noor ei tohi unustada, et ta on normaalne ja teistega võrdne inimene. Kui kapist välja tuleval noorel on väga lähedasi sõpru, siis alustada avalikuks tulemist neile. Kui on teada, et keegi perekonnast on tugevalt homofoobne, ei tasu kodurahu säilimiseks veel kodus elades tema jaoks kapist välja tulla, küll aga ei tohiks jääda oma mõtete ja küsimustega ükski vaid tulla kapist välja turvalistele inimestele. Sellel teekonnal mõnede inimestega sõprussideme purunemine või hääbumine on normaalne protsess ning sellest ei tasu end heidutada lasta.

Kokkuvõte ja järeldused

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli uurida LGBT+ noorte kogemusi nende lähisuhtevõrgustiku suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni. Läbi kvalitatiivsete intervjuude soovisin teada saada, milliseid emotsioone tunneb teismeline lähtuvalt enese seksuaalsest orientatsioonist ja kuidas ta tajub end ümbritsevate inimeste suhtumist.

Minu uurimuses osalenud neli teismelist olid enda LGBT+ orientatsioonis kindlad alates 10-15 aastaselt. Olles enda seksuaalse orientatsiooni omaks võtnud, soovisid uuringus osalejad kapist välja tulla ning enda suundumuse teistele avalikuks teha. Peamiseks avalikustamise põhjuseks toodi välja, et ei suudetud enam enda isiksust varjata ja näida kellegi teisena. Kapist välja tulemine andis teismelistele vabastava tunde ning nad said olla nemad ise ning ei pidanud end enam teistega lävides pingsalt kontrollima.

Kõik intervjuueeritavad teismelised tulid kapist välja põhikooli ajal. Peale avalikuks tulemist kogesid kolm noort enamjaolt positiivset toetust ja aktsepteerimist. Kooli personali, eakaaslaste, sõprade ja perekonna poolt ei nähtud enamasti erinevat käitumist. Ühel noorel esines kapist välja tulekuga negatiivne kogemus, isa teda seksuaalse orientatsiooni tõttu ei aktsepteeri ning lapsevanemaga suhted katkesid.

Käesolevast uurimustööst tuli välja, et kuigi noored tajuvad, et meie ühiskond ning eestlaste suhtumine muutub üha tolereerivamaks, esineb siiski meie keskkonnas veel palju heteronormatiivseid vaateid ning halvustavat suhtumist seksuaalvähemustesse. Vähemusgruppide kohta on vaja jagada laiemat infot nii meedias, kui ka koolis, et ka teised harjuksid, et kõik inimesed ei ole üksteisele sarnased ning erinev olla on normaalne. Kapist välja tuleku juurde kuulusid noortel hirmud sõprade ja perekonnaliikmete suhtumise ja võimaliku mitteaktsepteerimise ees. Kuna Eestis on palju konservatiivseid ja kinnise maailmavaatega inimesi, siis kaitstes enda igapäevaelu ja emotsioone jätsid teismelised mõningatele perekonnaliikmetele enda seksuaalse sättumuse avalikustamata. Enda orientatsioonist ei juletud rääkida peamiselt vanavanematele ja mõningal juhul isale, sest kardeti, et nad enda suhtumise ja teadmiste poolest ei mõistaks noori ning selle tulemusena muutuks igapäevaelu pingelisemaks ja keerulisemaks.

Kuigi Eestis tegutseb Eesti LGBT Ühing, kellel on oma Facebooki- ja koduleheküljega oli see uuringus osalenud noorte jaoks ebapiisav. Kuna enamik noori ei tundnud ise ühtegi LGBT+ kogukonda kuuluvat inimest ning eestikeelsed materjalid internetis olid kesised, otsiti informatsiooni välismaistelt internetilehekülgedelt. Noored tõid välja, et tänu internetile said nad puuduoleva informatsiooni ning lugeda teiste kogemustest, mille tulemusena tundsid nad, et on normaalsed ning nad pole ainsad. Interneti allikatest saadud informatsioon aitas suurendada julgust kapist välja tulla.

Kõik uurimuses osalenud noored on kokku puutunud vaimse heaolu ja vaimse tervise probleemidega ning on saanud vastavat spetsialistide abi. Intervjueeritavad teismelised ei seostanud enda vaimse heaolu probleeme otseselt enda seksuaalse sättumusega, kuid nad tõid näiteid enda tutvusringkonnast, kus seksuaalvähemusse kuuluv noor on sooritanud toe ja piisava informatsiooni puudusest suitsiidi. Et hoida ära suitsiide ning depressiooni leidsid uuringus osalenud noored, et samm sammu haaval peab suurendama ühiskonna ja eestlaste teadlikkust LGBT+ inimestest. Noored leidsid, et nii meedias, kui ka koolides on vaja rääkida sellest, et seksuaalvähemusse kuuluv inimene on normaalne, seksuaalset sättumust ei saa ise valida ega muuta.

Uuringus osalenud LGBT+ noored sooviksid näha Eestis ühiskonna toena nende sihtgrupile suunatud toetusgruppe. Usuti, et toetusgruppide näol oleksid sihtrühma kuuluvad noored rahulolevamad, kogeksid toetust, saaksid vajalikku informatsiooni ning omaksid teadmise, et nad on normaalsed ja võrdväärsed ühiskonna liikmed. Lisaks kogukonnas toimuvatele toetusgruppidele arvavad noored, et suureks abiks oleks ka suhtlusõrgustikus Facebook modereeritud toetusgrupi olemasolu. Teismelised näevad, et läbi suurema informatsiooni jagamise koolis ja meedias ning toetusgruppide olemasolu aitaks tagada LGBT+ teismelise vaimse heaolu.

Uuringus osalenud LGBT+ teismeliste suurim soov oleks, et neid aktsepteeritaks ning võetaks kui võrdset ühiskonna liiget. Noored soovivad, et ühiskond mõistaks, et nad ei saa enda seksuaalset orientatsiooni ise mõjutada ning sellest tulenevalt ei ole nad väheväärtuslikumad inimesed. Noorte näidete kohaselt on kohatu diskrimineerida inimest tema seksuaalse sättumuse põhjal samavõrd palju, kui diskrimineerida last selle tõttu, et ta on sündinud vaesesse perekonda. Uuringus osalenud noored tahavad tunda end iseendana ning vabana ning nad näevad, et kui

ühiskond ja kaasmaalased laseksid neil seda olla ja kohtleksid neid võrdselt, siis oleks noorte seas vähem depressiooni ning suitsiide.

Lõpetuseks jagavad noored läbi uuringus osalemise, teistele, kes on enda seksuaalset sättumust avastamas ning avalikuks tegemas, nõu. Noorte sõnum eakaaslastele on, et seksuaalne sättumus ei defineeri inimest ning end LGBT+'na liigitav inimene on normaalne ning sama väärtuslik kui kõik teised. Kapist välja tulles peaks noor ise tunnetama, kellele ta soovib avalikuks tulla. Noored soovivad alustada usalduslikust sõbrast ning seejärel teavitamisringi laiendada. Kui on teada, et perekonnas on tugevalt homofoobne inimene, soovivad noored enne iseseisvumist sellele isikule avalikuks tulla. Uuringus osalenud noored soovivad olla valmis selleks, et on inimesi, kes kohe teavet seksuaalse orientatsiooni kohta ei aktsepteeri või siis selle tulemusena distantseeruvad. Lõppakordina soovivad minu bakalaureusetöös osalenud noored, et iga end avastav teismeline teaks, et isegi, kui tekib tagasilööke, läheb kõik lõpuks ikkagi hästi, kui mõni inimene eemaldub, tuleb elu jooksul asemele uusi ja toetavaid sidemeid, sa oled väärtuslik, sa oled normaalne ja sa ei ole üksinda.

Kasutatud kirjandus

Avaliku arvamuse uuring LGBT teemadel (2017). (2017). Turu-uuringute AS. Kasutatud 9.04.18 17:00 <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/05/Avaliku-arvamuse-uuring-LGBT-teemadel-2017-4.pdf>

Butterworth, G., Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Cacciatore, R. (2008). *Laste seksuaalkasvatus*. Tallinn: KirjastusVarrak.

Clarke, V., Ellis, S. J., Peel, E., Riggs, D. W. (2010). *Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology*. New York: Cambridge University Press. Kasutatud 04.04.18 15:11 http://assets.cambridge.org/97805218/76667/frontmatter/9780521876667_frontmatter.pdf

Counting the LGBT Population: 6% of europeans identify as LGBT. (2016). Dalia Research. Kasutatud 11.04.18 09:09 <https://daliaresearch.com/counting-the-lgbt-population-6-of-europeans-identify-as-lgbt/>

Definitions. (i.a.). Vanderbilt University. Kasutatud 11.04.18 09:33 <https://www.vanderbilt.edu/lgbtqi/resources/definitions/>

DeHaan, S., Kuper, L. E., Magee, J. C., Bigelow, L., Mustanski, B. S. (2012). *The Interplay between Online and Offline Explorations of Identity, Relationships, and Sex: A Mixed-Methods Study with LGBT Youth*. Journal of sex research, 50(5), 421-434. Kasutatud 15.04.18 12:33 http://www.academia.edu/5377275/The_Interplay_between_Online_and_Offline_Explorations_of_Identity_Relationships_and_Sex_A_Mixed-Methods_Study_with_LGBT_Youth

Diamond, L. M., Lucas, S. (2004). *Sexual-Minority and Heterosexual Youths' Peer Relationships: Experiences, Expectations, and Implications for Well-Being*. Journal of Research on Adolescence, 14(3), 313-340. University of Utah. Kasutatud 02.04.18 10:36 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.323.7708&rep=rep1&type=pdf>

Eesti LGBT Ühingu kodulehekülg. (i.a.) Kasutatud 09.04.2018 11:57 <http://www.lgbt.ee>

Erikson, E. H. (1974). *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.

Ernits, R. (2017). Eestis loodi LGBT koor: me ei pane blokki ette ka sirgetele sõpradele. Kasutatud 09.04.18 15:41 <https://menu.err.ee/640239/eestis-loodi-lgbt-koor-me-ei-pane-blokki-ette-ka-sirgetele-sopradele>

Fetner, T., Kush, K. (2008). *Gay-Straight Alliances in High Schools: Social Predictors of Early Adoption*. Youth & Society, 40(1), 114-130. Kansas City: University of Missouri. Kasutatud 11.04.18 18:55 <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0044118X07308073>

Graybill, E. C, Varjas, K., Meyers, J. Watson, L. B. (2009). *Content-Specific Strategies to Advocate for Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth: An Exploratory Study*. School Psychology Review, 38(4), 570–584.

Griffin, P., Lee, C., Waugh, J., Beyer, C. (2003). *Describing Roles that Gay-Straight Alliances Play in Schools: From Individual Support to School Change*. Journal of Gay & Lesbian Issues in Education, 1(3), 7-22.

Haldre, K., Part, K., Toomet, K., Värvi, S. (2007). *Õpilase seksuaalintervi: Tegevusjuhend kooli tervishoiutöötajale*. Tallinn: Eesti Seksuaalintervi Liit.

Hansen, A. L. (2007). *School-Based Support for GLBT Students: A Review of Three Levels of Research*. Psychology in the Schools, 44(8), 839-848.

Harter, S. (1990). *At the threshold: The developng adolescent*. Cambridge: Harvard University Press.

Heck, N. C., Flentje, A., Cochran, B. N. (2011). *Offsetting Risks: High School GayStraight Alliances and lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Youth*. School Psychology Quarterly, 26(2), 161-174.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 10.05.18 10:34 <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kapiuksed valla.Arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest. (i.a.). MTÜ Eesti Gei Noored ja autorid. Kasutatud 10.04.18 09:33 https://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Kapiuksed_valla.pdf

Kook, U. (2014). *Üle poole elanikest ei toeta kooseluseadust*. Kasutatud 9.04.18 16:58
<https://www.err.ee/517586/ule-poole-elanikest-ei-toeta-kooseluseadust>

Kooseluseadus. (RT I, 16.10.2014, 1). Kasutatud 08.04.18 13:02
<https://www.riigiteataja.ee/akt/KooS>

Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Bartkiewicz, M. J., Boesen, M. J., Palmer, N. A. (2012). *The 2011 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools*. New York: GLSEN.

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Laido, Z., Mark, L. (2011). *Vaimene tervis kui vaimne heaolu. Infomaterjal noortele*. Kasutatud 09.04.18 18:44
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/139816871942_Vaimne_tervis_kui_vaimne_heaolu_2011.pdf

Lee, C. (2002). *The Impact of Belonging to a High School Gay/Straight Alliance*. High School Journal, 85(3), 13-27.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Kasutatud 10.05.18 11:16 <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Lipkin, A. (2004). *Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Lõvi, S. (2017). *Kaljulaid soovitas riigikogul kooseluseaduse rakendussätteid vastu võtta*. Kasutatud 9.04.18 16:47 <https://www.err.ee/617925/kaljulaid-soovitas-riigikogul-kooseluseaduse-rakendussatted-vastu->

Maslow, A. H. (2007) . *Motivatsioon ja isiksus*. Tallinn: Mantra kirjastus

Masters, W. H., Johnson, V. E., Kolodny, R. C. (1995). *Human sexuality*. New York: HarperCollins College Publisher Inc.

Mayock, P., Bryan, A., Carr, N., Kitching, K. (2009). *Supporting LGBT Lives: A Study of the Mental Health and Well-being of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People*. Dublin:

Childrens Research Centre. Kasutatud 09.04.18 11:54 <http://www.teni.ie/attachments/ac803e95-78c6-4579-b7ee-885d3f40fb36.PDF>

Meyer, E. J. (2010). *Gender and Sexual Diversity in Schools*. London, New York: Springer.

Mis toimub maski taga? (i.a.). Peaasjad MTÜ kodulehekül. Kasutatud 27.05.2018 12:37 <https://peaasi.ee/superkangelased/>

Moltšanov, M. (2013). *Eesti geide identiteedi kujunemine heteronormatiivsuse taustal*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond. Kasutatud 03.04.18 15:46 http://193.40.4.3/bitstream/handle/10062/29609/moltsanov_marina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mul on kõik OK!. (2017). Sotsiaalministeerium. Kasutatud 09.04.18 20:13 <http://www.sm.ee/et/mul-koik-ok>

Ney, M. (2013). *Seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste koolikogemuse tõlgendus lähtuvalt seksuaalsest identiteedist*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond. Kasutatud 03.04.18 18:43 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31652/ney_maret.pdf

Papp, Ü.-M., Kütt, R. (2011). *LGBT inimeste olukorra uuringute analüüs*. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool. Kasutatud 03.04.18 07:10 <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/LGBT-inimeste-olukorra-uuringute-analüüs.pdf>

Poolamets, O., Uljas, J., Raun, M., Punab, M. (2000). *Mees muutuvast maailmas*. Tallinn: Eesti Pereplaneerimise Liit.

Savin-Williams, R. C., Diamond, L. M. (2000). *Sexual Identity Trajectories Among Sexual-Minority Youths: Gender Comparisons*. Archives of Sexual Behavior, 29 (6), 607-627. Kasutatud 06.04.18 17:23 https://www.researchgate.net/publication/12228208_Sexual_Identity_Trajectories_Among_Sexual-Minority_Youths_Gender_Comparisons

SUUR Galerii: Eesti sportlased astusid valget kaarti näidates üles koolikiusamise vastu. Eesti Olümpiakomitee kodulehekül. Kasutatud 09.04.18 19:33

<https://www.eok.ee/organisatsioon/uudised/reedel-astuvad-eesi-sportlased-valget-kaarti-naidates-ules-koolikiusamise-vastu>

Suurim julgus. (i.a.). Telia kodulehekülg. Kasutatud 09.04.18 20:01 <https://suurimjulgus.ee>

Vaimne tervis. (2017). Terviseinfo kodulehekülg. Kasutatud 09.04.18 19:08 <http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/vaimne-tervis>

Valenti, M., Campbell, R. (2009). *Working with Youth on LGBT Issues: Why GayStraight Alliance Advisors Become Involved.* Journal of Community Psychology, 37(2), 228-248

Walls, N. E., Freedenthal, S., Wisneski, H. (2008). *Suicidal Ideation and Attempts among Sexual Minority Youths Receiving Social Services.* Social Work, 53(1), 21-29.

Van Ewijk, H. (2010). *European Social Policy and Social Work. Citizenship-based social work.* London; New York: Routledge

Veske, C. (2011). *National report on homophobic attitudes and stereotypes among young people. Estonia.* Kasutatud 06.04.18 08:41 https://www.gale.info/doc/project-voice-out/national_report_estonia_d1-3_en.pdf

Õiguskantsler soovitab samasooliste partnerlussuhted reguleerida. (2011). Kasutatud 9.04.18 16:35 <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesi/oiguskantsler-soovitab-samasooliste-partnerlussuhted-reguleerida?id=46465663>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liina Toom (01.09.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „LGBT+ teismelised räägivad ümbritsevate inimeste suhtumisest nende seksuaalsesse orientatsiooni“ mille juhendaja on Merle Linno,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28.05.2018